

Efeso

Kolosi

Taitus

This volume contains
Paul's letters to the Ephesians,
Colossians and Titus
in the Nek language,
Morobe province,
PAPUA NEW GUINEA.

Illustrations from the Art for Scripture

First edition 2018 - 50

Ukarumpa, EHP 444, Papua New Guinea

Pauloli kikesikmin Efeso it kwelan kuanj enda manda yout-semguk

E-dakle manda

Pauloli Efeso it kwelan gwilat tipet git no wolok tuop kena tiŋguk (En-mumulin 18:18-21, 19:2-20:1, 20:17-38 wın kawit). Timbi Roma it kwelan it kwambinj ginaq kimilim papi, amatam Judalok sambat nim Efeso it kwet kandaj kungiliŋ enda manda ḥin yout-semguk. Efeso wali it kwet pimbijen wandin nim, timbi winası asup endok ginaq nanandinjili minem kwilikwili walangot pat-semliŋguk, kusei wala timbi Pauloli Kunum Yambattok giŋgitjiilok bisik kusei kusei teletelen nimnat nitein sinik pat-semlak win timbi inda-daklesemektok nandıŋguk.

Paulolok mandan youyoulin patak ḥolok pan wopum tipet win ḥindiŋ: Kunum Yambatti giŋgitjiila ep tindiŋ kindem kusei kusei ti-semguk (1:3-3:21), wala timbi endi dindimgot ku-ta-ḥalok (4:1-6:20), wın “nindi gitik Kunum Yambattok Niŋaŋ nandi-kilikti ti-ŋimimbi, nandi-sinikta-ŋimamıŋ wolok kandaj kiupi, nonjan papi, bendim nandi-tom-telembi, Kristoli nitek kunguk wolok jimba plon tomnekamıŋ wolok tuop” (4:13).

Win Kunum Yambatti giŋgitjiila gwilam kusei kusei ikan emgukta timbi (1:3-14), busuk git gembı (1:15-23) wakit kunju komblin win (2:1-10) pat-semlak. Endi Juda amatam wakit sambat no nasi win ep kiulimbi, endi sambat nonjan inda-telembi (2:11-18), Kunum Yambattok il wandin indambi kuanj (2:19-22). Wopum Yambat en nandi-sambal pat-sembin pakuk win timbi inda-dakleumbi, giŋgitjiili endok ḥasıŋgan gumaq samakgan ḥambi (3:1-13), endok gembin git Kristolok ginaq siloŋ win ka-nandi-daklenekaliŋ (3:14-21). Windiŋda timbi Kunum Yambattok giŋgitjiili kiupi, ginaq nonjan kulok (4:1-16), kunju komblin kulok (4:17-32), kolsalendok giŋgit wandin dindimgan kulok (5:1-21), nosiingita kindemgan yakayakan kulok (5:22-6:9), timbi Satandok ti-kuyuk ba juluŋit win mik ti-ŋiminelindok ti-paŋgittam papattok (6:10-20).

We manda

1

¹ Nak Pauloli Kunum Yambattok nandi-samballock tuop Kristo Yesulok en-mumulin ama kumbi, manda ḥin endok giŋgitji Efeso it kwelan kumbi, Kristo Yesu ti-ke-kwambinj-daj sında youp kimit-sambi,

² ɲındıŋ we-samlet: Kunum Yambat nındok Bepni git Wopumni Yesu Kristo endi gınaj kındem ti-sambi, busuk bisıkŋat tımbı inda-samun.

Kristongit gal-pakamında tımbı gwılam kusei pat-nımlak

³ Nındok Wopumni Yesu Kristolok Yambal ba Beu, win Kunum Yambat en wakan ni-kındem-danejdok tuop sınik. Nekta, nındı Kristongit gal-pakamında tımbı Kunum Yambatti kunumnan nanin gwılam kusei kusei win gitik nındok wonji tımbı londauktok nimguk pat-nımlak. ⁴ Win endi kunum kwet gama nim ep tımbı indajipi, endi Kristongit gal-pakamıŋ nındı enlok dainan jamilan sisinik, kolan no nimnat wandin enlok giŋgiŋjii kunejdok nip kasileŋguk. ⁵ Win endi gınaj sılıŋ ti-nımlakta tımbı nip kasileumbi, nındı enlok gwangwan bisalii indanej wala nandum kındem-daumbi, windıŋ ti-nımektok itaŋgan nandi-sambat tımbı, nandum teļenguk, tımbı Yesu Kristolok kenanlı win wakan tımbı inda-nimguk. ⁶ Win nındı endok Niŋaj walen gım sınik Yesu Kristo engıta gal-pakamında tımbı Kunum Yambatti enlok sılıŋ tambongan pama walalannat sınik win tambon nimnat nımguk, tımbı nındı wala kot giŋgiŋ minejdok nandi-nımlak.

⁷ Tımbı Kunum Yambatti enlok sılıŋ tambongan tokjetokjen wolok tuopgan Kristolok wekaili yomnilok toptop gınaj nanin nip tua-kleŋguk, win nındok mawiwitnilok milap win gitik wiat-nım-teļenguk. ⁸ Tımbı endi sılıŋ tambongan win tokjetoknjengan nımjipi, nındı nek ɲalı bianjan sınik tılač win nandi-daklembi, nandi-tomnat kunejdok nip tımbı paŋgit-tanguk, ⁹ tımbı endi Kristolok kenanlı nepek nek tımbı indauktok nandi-galk-tanguk win bo tımbı inda-dakle-nimguk. Win endok nandi-sambal damangan pat-sembeň pakuk ¹⁰ win ɲındıŋ: endi nain kimikuk wali indaukak wolonda nepek kunum gınaj ba kwelan pakaj win gitik endok kumbamji Kristo endok kapmainan kuneiſdok ep kiulekak. ¹¹ Tımbı Kunum Yambat enlok nandi-galkŋin win kimit-kleŋjipi, nepek gitik ep tımbı inda-ta-ŋalak endi wakan itaŋgan nandi-sambal tıŋguk wolok tuopgan Juda amatam Kristo nandi-kiılıkti ti-ŋımamıŋ nındı enlok giŋgiŋjii indambi kunejdok nip kasileŋguk. ¹² Nekta, Kunum Yambatti nındı

Kristola damandama sînik nandi-gembîlañgimîndi enlok kusal pama walalannatta tîmbi enda kot giñgit mineyđok nandi-nîmlak.

¹³ Tîmbi Judalok sambat nîm sînda bo wîndiñgangot inda-samguk, wîn sîndi bo manda bianjan sînik, wîn Kunum Yambatti nîtek sapma tikelak, wolok giñgit manda kindem wîn nandimbi, kusei kimipi, Kristo nandi-kîlîkti ti-ñîmiñgilinj, wolonda sîndi engita yousiñgilinjda tîmbi Kunum Yambattok giñgitjii indañgilinj, tîmbi wîn tîmbi inda-dakleuktok endi giñgitjiiila Dîndim Woj emektok e-kwambîñ-dançuk wîn sînda bo samumbi, Woj wîn endok suajin wandin sîndok plon palektok kasi-leñgilinj. ¹⁴ Wîn nîndi Kunum Yambattok kusal pama walalannatta tîmbi kot giñgit mineyđok endi nain teletelennan enlok giñgitjii nîndi kolan gitîngitik wolok giñaj narin nîp tua-kle-teleukak, tîmbi nîp tua-kle-teleukak wolok tuop endok Wojînlî pat-nîm-ta-ñambi, Kunum Yambatti bisik nimektok e-kwambîñ-dançuk wîn kasilenekamiñ wolok gembî itak.

Kunum Yambattok kusei wakît bisik ba gembî nitein endok giñgitjili kasileneliñdok pat-semlek wîn Efeso nasîli ka-nandi-dakleneliñdok

Pauloli nimolo ti-semguk

Illustration by Alice Paschal.

¹⁵ Kunum Yambatti telak wîndiñ plon gwîlam kusei kusei samgukta tîmbi nak Pauloli sînda tîmbi nimolo pa tilet. Wîn sîndi Wopum Yesu nandi-kîlîkti ti-ñîmanj, tîmbi Kunum Yambattok giñgitjii gitik enda giñaj siloj ti-semaj, wolok manda kasat wîn naka nanbi nandîñgut, walinin bikap man ñîndiñgit ¹⁶ nak biudikje nimnat sînda tîmbi yousiyou-siñgan Kunum Yambatta simba kindemda manda pa nîlet. Tîmbi kwapme salau nimolo tilet wolonda nak sînda nandi-sambi, ñîndiñ ni-nandilet: ¹⁷ nindok Wopumni Yesu Kristolok Beu pama walalannat, wîn Kunum Yambat endi nandi-sambi, Dîndim Wojînlî sep tîmbi nandi-tomnat indanekaliñ, tîmbi sîndi en nandi-sinikta-ñîmineliñdok Dîndim Wojîndi endok kusei wîn sînda tîmbi inda-dakle-samun.

¹⁸ Tımbi nak nımolо tılet wıń Kunum Yambatti sindok gınań nanandın-jılık dautsi wıń tımbi tombımbi, endı sindı nek kasilenelendok ikan santięumbi, nandı-gembılambi mandı-pakań wıń ka-nandı-daklenekaliń, tımbi endok gińgitjiili bisık pama walalannat tokjetokjen nıtein sıńik kasilenelendok kunum gınań pat-semlek win bo sindı ka-nandı-daklenekaliń, ¹⁹ tımbi endok gembın wali nandı-kılıktınıat nında pańgembila ti-nımlak gembı wolok wopumjıń engano nıtein sıśinik wıń bo sindı ka-nandı-daklenekaliń.

Wıń gembı wali wakan Kunum Yambatti ²⁰ Kristo tımbi gembılaumbi, kimnan nanin tımbi milalımbi, kunum gınań tike-lom, enlok kii dındım kandań kimilim pipapi, ka-wili-dıkje kena pa tıłak. ²¹ Win ejalı git yal wopuwopum gembinjıat kunum gınań kumbi, ka-wili-dıkje kenan pa tań wıń gitik Kristoli yapma kle-telelak, tımbi endok koi gińgit wali ka-wili-dıkje gitik endok kosı gińgit win yapma klelak, win kot gińgit wali loloń sıńik tıłak. Tımbi wali nain kombıktokgot nıń, tambo nain gwat kandań indaukak wolonda bo windıngangot loloń sıńik palekak. ²² Tımbi Kunum Yambatti nepek gitigitik Kristolok kesi kapmainan patnelendok yapit-teleumbi, win gitik yambı-wili-dıkjelak, tımbi en wakan kikesikmindok kumbamjı kuuktok kimit-semgukta, ²³ kikesikmindı endok pińgiu ba kii kesi tıłak. Tımbi Kristo kikesikmin yambı-wili-dıkjembi, palıngembila ti-semlak endı wakan kunum kwet tuop yambı-wili-dıkjembi, palıngembila ti-semlak.

2

Kunum Yambatti kimlok gińgit tingimij nında kuńgu komblin nımguk pat-nımlak

¹ Damańgan sınilok mawiwıtsıla ba yomjila tımbi sindı ama sembi-sembin wandin nomık Kunum Yambattok dainan kimlok gińgit tımbi, ² kundit kolan wandin ti-ta-kunjılıń, wıń sindı damańgan kwelan amatam dok telaksi kolan wakit Kolan Molom en kimit-kle-ta-kunjılıń. Yal wali yal kolan bońgip silanın plon kuań endok wopumjı, tımbi amatam Kunum Yambattok man mandan gińginengan wińkań endok gınań nanandinji gınań man ıñdingit kenan pa tıłak. ³ Bińgan ıak, amatam wandin wali mawiwit tań, windıngangot nındı gitikti bo dama mawiwit

tiangiminiñ, wîn ninilok gînañni damanindok galk kolan wîn kimit-klembi, nîndok pingipni git nanandini wali nîndi nîtek tineñdok nandi-nîmguk wolok tuopgan pa tiangiminiñ. Wîndiñ tîñipi, ninilok kusatni kolanda timbi nîndi kolan tañ diwin no gitik endi nomik kolannilok tuan ombi-tikenen-dok kimiliñ pat-nîmguk.

⁴ Gan Kunum Yambat busuk mamasa molom endi gînañ siloñ wopum-gan ti-nîmlakta timbi ⁵ nîndok mawîwîtnila timbi kimlok giñgit tingiminiñ nîndi ñandin ñala nandi-nimbi, wandingan embi, Kristoñgit nîp yousimbi, kuñgu komblin nîmguk. Wîn enlok siloñ tambongan wala sinik timbi endi sindi kolanjîlok kinjannan nanin sepma tikeñguk. ⁶ Timbi endi kim-lok giñgit nîndi Kristo Yesungit nîp yousimbi, engita kimnan nanin nîp-mum milatnambi, engita pipapi, ka-wili-dikje kena tineñdok kunum gînañ nîpikuk. ⁷ Kunum Yambatti wîndiñ ti-nîmguk ep tîndiñ wali en timbi pañgittaumbi, endi gînañ siloñ ti-nîmjiñi, Kristo Yesungit nîp yousimbi, nîpma tikeñguk nain wolonda siloñ tambongan nîtein sinik, wîn teletelen nîmnat ba tokjetokjen wandin sinik wîn ti-nîmguk wîn nain gwat kandañ guman timbi inda-dakleukak. ⁸ Nekta, sindi kolanjîlok kinjannan nanin sinila sapma tikenelijndok tuop nîm. Tambo Kunum Yambatti siloñ tambongan ti-sambla, sinilok nandi-kiliktinjila timbi sapma tike-teleumbi, kindem pakaj. Endi siloñ tambongan wîn siloñ wandin sin-da samguk, ⁹ wîn sinilok ep tîndiñji kindemla timbi wîn nîm kasileñgilinj, wala timbi ama noli enla “Nak natna yomnalok kinjannan nanin nepma tikeñgut” wîndiñ enipi, siñgin tike-louktok tuop nîm. ¹⁰ Wîn nîndi man ñin amatam nîtein sinik wîn Kunum Yambat en wakan nîp timbi indañgi-miñ. Wîn endi nîndi ep tîndiñ kindem kusei kusei tineñdok nandi-nimbi, wîn itañgan sambae-nîmguk, timbi nîndi wîn kimit-klem tineñdok Kristo Yesungit nîp yousi-galimbi, nîp timbi kaiktañgiminiñ.

**Kunum Yambatti sambat diwin no nasi wîn bo enlok ep kasileumbi,
endi Juda amatam engita yakan sambat nongan indambi,
Kunum Yambattok giñgitñii kuañ**

¹¹ Kunum Yambatti siloñ tambongan wandin ti-samgukta timbi Efeso nasi sindi damangan nîtein kuñgilinj wîn nîm nandi-kamalanekalinj. Wîn

sındı Juda amatam nım indaindan, tımbı Juda amalı piñgipsı plon kitti dombı gul tındın kusei wala tımbı nıśila ‘nındı dombı gulniat’ windiŋ kitımbı, Juda ama nımında ‘dombı gulji nımnat’ windiŋ pa sep kitımbı,ında nandum paŋ. ¹² Sındı Kunum Yambattok giŋgitjii gama nım indangiliŋ nain wolonda sapma tıketikelok Mesia nım pat-samguk, tımbı sındı Kunum Yambattok giŋgitjii Israel amatam endoŋnan nanin nım. Tımbı Kunum Yambatti giŋgitjii engıta e-top timbektok e-kwambılında manda enguk wolok bien wali pawan nasi sindok nım pat-samguk. Bianŋan ɻak, nain wolonda sındı Kunum Yambattok giŋgitjii nım, tambo sındı kwelandok giŋgitjii wandin slak kunjipi, Kunum Yambatti sındı sapma tıkeuktok nandi-gembilambi mandı-pat windiŋ nım tingiliŋ. ¹³ Win sındı damaŋgan Kunum Yambattoŋnan nanin mayaŋgan kuŋgiliŋ, gan Kristo Yesulok wekaili telak dili-tom-sambi sananjilimbi, man ɻındıŋgıtа sındı engıta gal-palıŋipi, Kunum Yambattok ɻasıŋgan pa kuŋ.

¹⁴ Win Juda amatam git sambat no nasi nındı dama niniŋgan kanjık tımbı tambikimiŋ, tımbı kanjık kuŋgu wali kimit-sip kwambılın wandin ikan nıp tambikuk, gan Kristo en wakan win wiat kopi, busuk kuŋgu tımbı inda-nımbı, nini gitik nıp kiulimbi, sambat noŋgangot inda-telembi kuamıŋ. ¹⁵ Win nındı gitik Kristoŋgit yousımbı, engıta gal-pakamınlıda tımbı kiupi, ama sambat tıpettok kinjan sambat komblin nongan indambi kunejdok Kristoli tambitambıttok kusei wiat kokuk, win Juda amatamdı Kunum Yambattok dainan tuop tıneliŋdok e-dıkje manda ba kimit-sip manda kimit-kleaŋgiliŋ wolok gembın win enlok kimkimjınlı ep tımbı lakataumbi, telak windiŋ plon Juda amatam git sambat no nasi nindok boŋgıpnınan busuk kuŋgu win tımbı inda-nımguk. ¹⁶ Tımbı endı kloŋbat plon kiŋguk wali kanjık kuŋgu win tımbı teleumbi, ama sambat komblin noŋgan indaŋgımıŋ nındı gitik nıp tımbımbı, bindambo Kunum Yambattok nolii indaŋgımıŋ. ¹⁷ Windiŋda tımbı sambat no nasi sındı dama Kunum Yambattok ɻasıŋgan nım kunjipi, mayaŋgan kuŋgiliŋ wakit Juda amatam nındı endok ɻasıŋgan kuŋgımıŋ nındı gitik Kunum Yambatgit busuk kuŋgu win kasılenambi, wali pat-nımektok Kristoli ama indambi, giŋgit manda kindem win e-sapaknenguk. ¹⁸ Nekta, endok kenanla tımbı Dındım

Woñdi Juda amatam git sambat no nasi nindi gitik nip timbi pangit-taumbi, Bep Yambattok dainan lonerjok tuop tamiñ.

Yesulok kikesikmin endi Kunum Yambattok il wandin

¹⁹ Wîndijda timbi Kunum Yambattok giñgitjiilok bongipsinan sambat no nasi sindi ama yok ba kwet no nasi wandin nombo nim kuañ. Tambo sindi Kunum Yambattok giñgitjii endok nosii sinik ba endok sambalii sisinik indangiliñ kuañ, ²⁰ timbi endok giñgitjii diwin no engita sindi Kunum Yambatti it mambî it-ta-ŋalak wandin. Endi it wiñ en-mumulin git profet amalok kenanjîlok plon kusei kîmuk, timbi Kristo Yesu en it wolok ta paliñgembilañ sinik. ²¹ Timbi sindi it wolok dipdip gitik wandin endi wakan sep kiupi yousumbi, sindi tambo galî timbi, bendim nandi-tombimbi, Wopumdok il giñgi sinik walî indambi, bendim wopum-dalak. ²² Biañgan ñak, Juda amatam nim sindi bo Kristoñgit gal-pakañda timbi Kunum Yambattok giñgitjii diwin no engita yousimbi, endok Woñinli it wolok ginañ kuuktok indaj.

Kunum Yambattok nandi-sambal pat-sembeñ pakuk wiñ Paulola timbi inda-dakle-ŋimiumbi e-sapakjeñguk

3 Kunum Yambatti ep tiñdin kindem wandin sinda ti-samgukta timbi nak Pauloli nimolo pa ti-samlet. Biañgan ñak, nak sambat no nasi sindok boñgipsinan Kristo Yesulok kenan pa tiñletta timbi it kwambîñ ginañ napikiliñ patet, ² timbi sindi nokok kandañ ikan nandi-teleañ bek wiñ Kunum Yambatti siłoy ti-nambi, nak giñgit manda kindem wiñ sambat no nasi sinda sanba sapakjeuktok nanbi teleñguk, ³ wiñ enlok nandi-sambal pat-sembeñ pat-ta-biñguk wiñ naka nan-siwiipi, timbi inda-dakle-namguk. Nak wolok plon manda dumangan ikan youlat, ⁴ timbi sindi manda wiñ pinakañda, gumañ ka-nandi-daklenekaliñ wiñ Kunum Yambattok nandi-sambal Kristolok plon pat-sembeñ pakuk wiñ nak nandi-dakle-telelet.

artbasen souci et roteauart

⁵ Damangan Kunum Yambatti nandi-sambat pat-sembeñ wîn ama sambat inda-ta-biñgilin enda nim tiñbi inda-dakle-semguk, gan kombit-mek enlok Wonyinli nandi-sambat wîn en-mumulin git profet ama enlok kenan tîneliñdok ep kasilenguk endamek tiñbi inda-dakle-sem-telelak.

⁶ Nandi-sambat wali ñindiñj: sambat no nasi endi giñgit manda kîndem wîn nandi-kwambij-darja tiñbi Kristo Yesungit gal-pakañ, wala tiñbi endi Kunum Yambattok giñgitjiñlok bisik pat-semlak wîn Judalok sambat nandi-kiliñtinqiat engita yakan kasilenekaliñ, tiñbi engita yakan piñgipsi nongan tiñbi kuaj, tiñbi engita yakan Kunum Yambatti amatañjiila nîtek ti-semektok en-kwambij-danjuk wîn kasilenekaliñ. ⁷ Wîn nak giñgit manda kîndem sisinik wandin wolok kenan gwañgwa indaut-tok Kunum Yambatti siłoñ ti-nambi, enlok gembinli nep tiñbi pañgit-tangut.

⁸ Biangan ñak, Kunum Yambattok giñgitjiñ gitik endok bongipsinan nak ñandin ñali siñgi sisinik wandin, ganmek endi kena loloj engano wîn namguk. Wîn ñindiñj: Kristo en bisik teletelen nimnat wolok molom kusei sinik, tiñbi nak wolok plon giñgit manda kîndem wîn sambat no nasila en-saktambi, ⁹ Kunum Yambatti nandi-sambal pat-sembeñ pakuk wolok bien wîn telak nîtek plon tiñbi indalak wîn amatam gitikta pa tiñba inda-dakle-sem-telelak.

Kunum Yambat nepek gitik ep tiñbi indanguk endok nandi-sambal wali nain kusei kimikimilinnan naningan pat-sembeñ pat-ta-biñguk ¹⁰ wîn kusei ñindiñda: endi Kristolok kenanlı kikesikmin ep tiñbi indanguk wali enlok nanandi-tom kusei kusei wîn nain ñolonda woñ ba ka-wili-dikje kunum giñaj kuaj enda tiñbi inda-dakle-semektok nandiqguk.

¹¹ Endi windiñj timbektok nain kusei kimikimilinnan naningan nandi-sambae-ta-biñguk, tiñbi nîndok Wopumni Kristo Yesulok kenanlı wîn wakan tiñbi indanguk. ¹² Tiñbi nîndi Wopumni Yesu Kristo en nandi-kiliñti ti-ñimimbi, engit gal-pakamij, wala tiñbi nîndi misimisi nimnat Kunum Yambattok dainan samakgan lonejduk tuop tamij.

¹³ Windiñda tiñbi nak giñginengan ñindiñj san-nandilet: nak sambat no nasi sînda tiñbi piñgip gawalat miłap bemlet wala sîndi nim nandi-miłaptanekaliñ. Tambo sîndi wala siñginji tike-lonekaliñ.

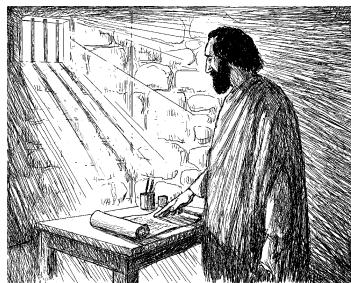
**Efeso nasıl Kunum Yambattok gembin git Kristolok ginaq siloq win
ka-nandi-daklembi, Kunum Yambat nomik indaneliñdok
Pauloli wala nimolo tinguk**

¹⁴ Kunum Bepnilî nepek kindem wandin ti-samgukta timbi nak endok dainan milelem ti-ŋimimbi, ¹⁵ endi kwelan ba kunum ginaq kuanj gitik endok ama kusei sinik, wala timbi nak enda nimolo ti-ŋimilet win ¹⁶ bisik pama walalannat tokjetoknjengan palimilak wolok tuopgan endi nandi-samumbi, endok gembinli Dindim Wondi sindok ginaqji tip win ep timbi gembilaukak, ¹⁷ timbi sindi Kristo nandi-kilikti ti-ŋimaqda timbi endi sindok ginaqji ginaq papat kwambingan kuukak, timbi sindi komba kakai sakjen wandin nomik ginaq siloq tike-kwambij-dambi, ku-kwambij-daj, wala timbi ¹⁸ sindi Kunum Yambattok giŋgitnji gitik engita Kristolok ginaq siloq wolok pindimjin git ombapnjin wakit lolojin ba pimbijin wali nitein sinik win ka-nandi-dakleneliñdok tuop tinekalij. Win Kristolok ginaq siloq wali teletelen nimnat sinik, ¹⁹ timbi wali nindok nanandini makle-telelak, ganmek sindi nepek gitiktok kandaq Kunum Yambat nomik tokjetoknjengan indaneliñdok nak sindi Kristolok ginaq siloq win kungunji ginaq ka-nandineliñdok nimolo pa tiłet.

²⁰ Timbi Kunum Yambattok gembinli nindok ginaqni ginaq kenan tilak gembî wolok kandaq win ɻindij: endi enlok gembinli nepek wopum sisinik timbektok tuop, win endi nindok ni-nandini ba kimit-nandini win gitik maklembi tokje-sinik-tauktok tuop tilak, ²¹ wala timbi sot kambaj-dok sambat komblindi gamanda inda-ta-lonekaliq wolok tuop kikesik-min git Kristo Yesuli Kunum Yambattok kusei engano win timbi inda-daklekakta timbi endi nain teletelen nimnat kot giŋgit tike-ta-ŋawin. Win bianjan.

4 Kunum Yambattok Wondi nip kiulimbi, ginaq nonqan kulok

¹ Nak Wopum kimit-kleletta timbi it kwambij ginaq nambium patetti giŋgi-nengan ɻindij san-nandilet: Kunum Yambatti sindi enlok giŋgitnji kuneliñ-

dok san-tiajenengukta timbi sindi endok giñgitjiili nitek kuumbi, tuop tilak kuŋgu wolok tuopgan kunekalij. ² Win nain tuop sindi ginanjili kayombinembi, ginaŋ busukŋat kunekalij, nandi-busuk tinekalij, timbi ginaŋ siloŋ tambo tambon tanja timbi mamasa tinekalij, ³ timbi Kunum Yambattok Wondi sep kiukukta timbi sindi kiupi, noŋgan pat-ta-ŋane-liŋdok gemb̄i kopi, busuk kuŋgu wali sep yousilak win tike-kwambij-danekalij.

⁴ Nandi-kiliktiniat nindi piŋgiŋ noŋgan taminj, timbi Woŋ noŋgangot endi nindok ginaŋni ginaŋ kulak, wiñdingangot nini gitik bisik noŋgangot kasilekasilela nandi-gembilambi mandi-patneŋdok Kunum Yambatti nin-tiajenenguk. ⁵ Timbi nindok Wopumni bo noŋgangot patak, timbi nindi telak noŋgangot wolok plon en nandi-kiliktı ti-ŋimamij, timbi endok gwangwaŋii indaneŋdok yatnaŋ tuk noŋgangot iŋgimij. ⁶ Timbi nindi Kunum Yambat en noŋgangot kimit-kleamij. Endi amatam gitik nindok Bepni, timbi endi wakan nini gitik nimbi-wili-diknjembi, nini gitik paŋgembila ti-nimbi, nini gitik nindok ginaŋni ginaŋ ku-ta-ŋalak.

⁷ Nalimek, Kristoli nindi noŋgan noŋganda enlok ginaŋ siloŋ tokje-tokjen wolok tuopgan siloŋ molom molom nimumbi pat-nimlak. ⁸ Win manda ŋindin youyoulin patak wolok tuop, “Endi gwat sinik wandiŋ loŋipi, mik ginaŋ kanjikŋii yapma epguk win yanangip loŋguk, timbi nolilla nepenepek kindem win siloŋ emguk.” ⁹ Ale, “Endi gwat loŋguk” manda wolok kusei win nitek? Kristolok kandaj manda wolok kusei win ŋindin: endi dama kwet pi-sinik-tannan bo ikan piŋguk. ¹⁰ Wiñdiŋda timbi kwelan piŋguki kunum ginaŋ loŋguk win en wakan, win endi wandiŋ undane lombi, kunum kwet tuop ka-wili-dikje kena timbektok pipapipat lolon sisinik win kasilenguk. ¹¹ Timbi endi siloŋ ŋandin nimguk: endi ama diwinda en-mumulin kena emguk, timbi diwinda profet manda eej ba giñgit manda kindem eej kenan emguk, ba kikesikmin yambi-dikje kenan ba eni-daut ti-semsem kenan emguk. ¹² Win kusei ŋindiŋda: ama sambat wali Kunum Yambattok giñgitjiili plap kenan tineLiŋdok ep timbi paŋgittaumbi, telak wolok plon Kristolok piŋgi, win kikesikmin, endi bendim nandi-tomnekalij, ¹³ win nindi gitik Kunum Yambattok Niŋaŋ nandi-kiliktı ti-ŋimimbi, nandi-sinikta-ŋimamij wolok kandaj kiupi,

nongan papi, bendim nandi-tom-telembi, Kristo en nitek kunjuk jimba wolok plon tomnekamij wolok tuop.

¹⁴ Wolonda nindī ḥakṣak wandin nombo ním kunekeamij. Win ama julunjuluṇdok endi e-daut mandanjili ti-kuyuk ti-nimbi, níp timbi kama-laneliṇdok tuop ním, wala timbi nepek nandi-kwambin-damiṇ wolok kandaŋ sasaleli komba no pendilim, ḥajambit tīlak wandin nindī dikja-em ḥa-bit nombo ním tamij. ¹⁵ Tambo nindī ginaŋ siłoŋ tambo tambon tiṇipi, giŋgit manda kiñdem biangan sinik wolok tuopgan ku-ta-ŋamij, wolonda nindī bendim nandi-tombi, telak gitiktok kandaŋ Kristo en nomik indanekamij. Endi nindok kumbamni, ¹⁶ timbi kikesikmin nindī endok piŋgiu. Win ḥindin: piŋgiip noli toan ba ikil ba klup palimilak walı gitik piŋgiip dipdip tuopgan ep kiukan, timbi tīkap piŋgiip dipdip gitiki ti nišilok kenanji ti-kiliŋ taŋda, piŋgiip walı bendim wopum-dalak. Windiŋ-gangot tīkap nindī gitiki ginaŋ siłoŋ tambo tambon tiṇipi, Kristoli kenan kiñit-nimguk win tamijda, endi kikesikmin nindī níp timbi paŋgit-taumbi, nindī bendim nandi-tombi kwambin-damiṇ.

Kunju komblin kulok

¹⁷ Windiŋda timbi Wopumdi gembı namguk wolok tuopgan nak giŋgi-nengan ḥindin sanlet: sindi amatam Kunum Yambat ním nandi-ŋimaj endi kuanj windiŋ nombo ním kunekealiŋ. Nekta, endi nišilok nanandinji tlal win kiñit-klembi pa kuanj, ¹⁸ timbi endok nandi-daklenjili ikan kama-laŋguk walı nek ḥali biangan tīlak win ka-nandi-dakleneliṇdok tuop ním. Timbi nišilok ginaŋ kwambinjiла timbi Kunum Yambatta nandi-ŋimine-liṇdok ním nandaj, timbi Kunum Yambatti enlok giŋgitjiila kunju sisinik emlak walı endok ním pat-semlak. ¹⁹ Endi ama sasaensi inda-telembi, ti-bomboe kusei kusei tīneliṇdok kunjunji bi-telembi, kundit wandin ti-sinik-taneliṇdok yousiyousiŋgan ti-kimbikimbije pa taŋ.

²⁰ Gan Efeso nasi sindala telak windiŋ plon Kristo kiñit-kleneliṇdok san-daut ním ti-samsamın. ²¹ Win sindi endok giŋgit manda kiñdem win nandimbi, engita yousiŋgilin, wolonda Yesulok telak biangan tīlak win kiñit-kleneliṇdok san-daut ti-samsamın. ²² Win sindok kunjunji dama-ninlok kandaŋ win ḥindin tīneliṇdok san-daut ti-samsamın: sindok nandi-

galksi kolan walı juluŋit ti-sambi, gınaŋji tımbi kolaŋguk, wala tımbi sindi gınaŋji damanin wiň kle kokottok,²³ tımbi Kunum Yambatti sindok gınaŋ nanandinji tımbi kaikta-ta-kuuktok enda nandi-tele-ŋimilok,²⁴ tımbi sindi gınaŋji komblin Kunum Yambatti enlok gınaŋ wandin nomik indauktok tımbi inda-samguk wiň tike dasilok, wiň sindi bianjan dindim ba jamilan sisinik indaindalok.

²⁵ Windında tımbi sindi manda juluŋgan nombo nım enekaliŋ, tambo kikesikmin nindi piŋgiп noŋgan wolok piŋgiп dipdiп kuaminda tımbi notniila manda biangangot enlok.²⁶ Tımbi tičap sindok gınaŋjili komba diukta, kilaŋmet! Nım kaŋbi, sindi gimbiſiла tımbi yom tıneliŋ, ba gimbi ombap ti-palim, maimdi piumbi,²⁷ telak windiŋ plon Kolan Molomdi juluŋ ti-samektok banjak bi-ŋimineliŋ.²⁸ Tımbi kumbu amali kumbu nombo nım tiłok, tambo endi kena meŋ tımbi, amatam ti-lonji-lonji ti-ta-kuaŋ enda bo plap ti-semektok enlok kiili nepek kindem walaŋgot kena tiłok.²⁹ Tımbi sindi manji ka-wili-dikŋembı, manda kolan no nım enekaliŋ. Tambo amatam sindok manji mandanjı nandaj enda bien kindem inda-semektok endi nekta tiŋikaŋ wolok tuop sindi ep tımbi gembilaneliŋdok manda kindemgot eninekaliŋ.

³⁰ Tımbi nım kaŋbi, sindi Kunum Yambatti Dindim Woŋ samguk endok simbai tımbi bipmek. Nekta, Dindim Woŋ endi Kunum Yambattok suanjin sindok plon patak wandin, tımbi endi wakan gembı itak wiň nain teletelennan Kunum Yambatti enlok giŋgitnji sindi kolan gitiktok gınaŋ nanin sep tua-kleukak.³¹ Sindı nandi-kola ba gimbi ba gınaŋ gimbi ba kitikot sanjan ba e-kola wakit nanandı ba ep tındiŋ kolan diwin no gitik wiň ep kle kopi,³² wolok kınjan gınaŋ kindem ba gınaŋ busuk tambo tambon tınekalıŋ, tımbi Kristolok kenanla tımbi Kunum Yambatti sindok yomji wiň silonj wandin tambon nimnat bi-samguk, windiŋgangot sindi bo nosiilok yomji silonj wandin tambon nimnat bi-semnekaliŋ.

Kolsalendok giŋgit wandin dindim kulok

5 ¹ Sindı Bep Yambattok gwangwa bisalii en gınaŋ silonj ti-samlak wandin, wala tımbi endok wekat klenekaliŋ. ² Wiň Kristoli gınaŋ

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

silon ti-nimbi, nípma tikeuktok kím-nimbi, enlok kuñgun Kunum Yambatta tapma ti-ñimumbi, wala nandum kindem-danguk, windiñgangot sindi bo ginaj silon tindilok telak win kimit-klembi kunekaliñ.³ Timbi sindi wapatam kuñgulok telak win joñgo kungu ba ep tindiñ mayektan gayançayañen kusei kusei ba kwelandok nepenepeka ti-kimbikimbiye windiñ nim tinekaliñ. Timbi wingot nim, sindok boñgipsinan ep tindiñ wandin wolok plon manda no nim enekaliñ. Nim sinik. Nekta, wali Kunum Yambattok giñgitjiilok tuop nim tilak.⁴ Timbi manda mayekñat ba manda kaman ba manda winjít eeñ wali bo tuop nim. Tambo sindi simba kindemda manda pa enekaliñ.⁵ Nekta, sindi ñindiñ nandi-daklenekaliñ: telak joñgo pa kuaj ba ep tindiñ mayektan gayançayañen wandin win pa tañ ba kwelandok nepenepeka ti-kimbikimbiye timbi, win yambatsi wakan pa ep kimit-kleaq endoñnan nanin noli Kristo git Kunum Yambattok itset kwesetnan bisik kasileneñlindok no nim pat-semlak. Nim sinik.⁶ Win ep tindiñ kolan wandin wala timbi Kunum Yambat enmek mawiwit tañ enda kolanjilok tuan ombi-semekak, wala timbi sindi ka-kiliñ-ewit! Nim kañbi, ama noli manda julunjít, bien nimnat plon sindi ep tindiñ kolan wandin win tineñlindok san-tianjeneliñ.

⁷ Windiñda timbi sindi mawiwit tañ engita yakan nepek no nim tinekaliñ. ⁸ Win sindi damangan kılım ginaj kuangiliñ, gan man ñindiñgit Wopumgit gal-pakañda timbi kolsalen ginaj kuaj, wala timbi sindi kol-salendok giñgit kunekaliñ,⁹ win ep tindiñ kindem ba dindim ba biangan sinik win gitik kolsalendok bien wandin ep tinekaliñ,¹⁰ timbi Wopumdi ep tindiñ nek ñala nandum kindem-dalak win timbi indauktok gembí kotnekaliñ.¹¹ Timbi sindi kılımdok ep tindiñ bien kindem nimnat wandin win tañ engita yousimbi, nepek no nim tinekaliñ. Tambo sindi endok ep tindiñgi kolan wolok kusei win timbi inda-dakleukak.¹² Nekta, endi ep tindiñ sembin nitein pa tañ nak wala eela mayektalet,¹³ ganmek kolsalendí ep tindiñ kolan gitiktok kusasi win timbi inda-dakleumbi, indaŋgan

patak.¹⁴ Nekta, kolsalendi nepek kılım ginaj patak wolok plon kolı sale-lakta, nepek walı bo kolsalen ginaj inda-daklelak. Kusei wala tımbi ama dou-pakaŋ wandin nısilok yomjı nım ka-daklembi, kımlok giŋgit kuaj endok kandaŋ win ɻındıŋ youyoulin patak, “Dou-pakaŋ dik dounnan nanin silikŋeukaŋ, tımbi kimnan nanin kaiktambi milalekaŋ, tımbi Kristo en kolı sale-gamekak.”

Nandi-tomniat kulok

¹⁵ Wındıŋda tımbi sindi kunjgunji ka-kiliŋ-enekaliŋ, win ama kamasi wandin nım kunekealiŋ. Tambo sindi ama nandi-tomniat wandin kunekealiŋ,¹⁶ tımbi nainji nım tımbi kolanekealiŋ. Nekta, man ɻındıŋgitta kundit kolandi saktalak.¹⁷ Wındıŋda tımbi sindi nım nandi-kamalam kunekealiŋ, tambo Wopumdi sindi nitek kuneleŋdok nandi-samlak win ka-nandi-daklembi kimit-klenekaliŋ.¹⁸ Tımbi sindi tuk kwambıŋ asup nambi, kamakama nım tinekealiŋ. Nekta, tuk kwambıŋ walı sananıpı, sep tımbıbım joŋgo kuumbi, kunjgunji kolalak. Tambo sindi nain tuop Kunum Yambattok Woŋınlı tokŋe-sambi sananğilektok nandi-tele-ŋıminekealiŋ.¹⁹ Win sindi kap Juda amatamdi pa tiaŋ git ni-ta-lo kap wakit Dindim Woŋdi kap komblin samlak win tambo ti-ŋımı ti-ta-kunekealiŋ, tımbi ginanjı gitikti Wopumda kap ti-ŋımımbi, titi giŋgili kindekindem wakit ti-ŋıminekealiŋ,²⁰ tımbi nain tuop nindok Wopumni Yesu Kristolok koi plon nepek gitikta Bep Yambatta we-ŋıminekealiŋ,²¹ tımbi Wopumji Kristo kimit-kleneliŋdok sindi nongan nongandı nandi-konŋomnatgan nosiilok kapmainan kunekealiŋ.

Notniingita yakayakan nitek kulok

²²⁻²³ Kikesikmindi Kristolok piŋgiu sınik, tımbi Kristoli win yapma tıkenjukta tımbi endok kumbamji ba ka-dikŋenji sınik kulak, wındıŋgangot amalı taminlok kumbam ba ka-dikŋen sınik kulak, wala tımbi tam wapatsiat sindi Wopumduk kapmainan kuaj, wındıŋgangot sıniilok wapatsiilok kapmainan kunekealiŋ.²⁴ Win kikesikmindi Kristolok kapmainan kuaj, wındıŋgangot tam wapatsiat endi nepek gitiktok kandaŋ nısi-lok wapatsiilok kapmainan kulok.

²⁵ Tımbı ama tamjıat sindila Kristoli kikesikmında gınaq silon ti-semguk windiŋgot tamjiila gınaq silon ti-semnekaliŋ. Win Kristoli kikesikmında gınaq silon ti-sembi, nandi-kongomnatgan kim-semguk ²⁶⁻²⁷ win kusei ɻındıŋda: endi kikesikmindi kolan no nimnat, jamilan sisinik wandin indambi, Kristo enlok dainan wanda ba kolop wandin nimnat piŋgipsi walal pama walalannat sinik tinelinjodok nandi-semguk, wala tımbı kikesikmindi giŋgi sinik ba jamilan sisinik indanelinjodok Kristoli enlok man mandan wakıt tuktı ep tımbı jamilanguk. ²⁸ Ale, kikesikmindi Kristolok piŋgiu sinik, tımbı Kristoli enda gınaq silon ti-sembi yambi-dikŋelak, windiŋgangot amali enlok tamınla gınaq silon ti-ɻı̄mimbi, enlok piŋgiula nandı̄lak windiŋgangot tamınla bo nandi-ɻı̄miloc. Biŋgan ɻak, endi piŋgipset noŋgan tamikta tımbı tamınla gınaq silon ti-ɻı̄milak endi wakan enla gınaq silon tilak. ²⁹ Tımbı ama nındı sinik enlok piŋgiula nandi-kunjt ti-ɻı̄mek? Ama wandin no nim. Tambo endi enlok piŋgiu towimbi, ka-dikŋe-kiliŋ ti-ta-kulak, win Kristoli kikesikmında gınaq silon ti-sembi yambi-dikŋelak wandin. ³⁰ Nekta, kikesikmin nındı Kristolok piŋgiulok dı̄pdıp wandin kuamıŋ.

³¹ Win manda no ɻındıŋ youyoulın patak wolok tuop, “Kusei wala tımbı amali meŋ beu yambık bimbi, tamıngit gal-kwambıŋ-daumbi, endi piŋgipset noŋgan indamık.” ³² Manda wolok gınaq kusei pat-sembin wopum sinik patak, gan nakta nandilet win “endi piŋgipset noŋgan indamık” manda wolok bien win Kristo git kikesikmin endok plon bo e-yout tilak. ³³ Ganmek wapatam sinilok kandaŋ win ɻındıŋ: sindoŋnan nanin ama noŋgan noŋgandi nisila gınaq silon taŋ windiŋgangot tamjıla gınaq silon ti-semlok, tımbı tam noŋgan noŋgandi wapasila nandum nisilok lolonji tımbımbi, wolok tuopgan ti-semlok.

6 ¹ Wembe gwangwa, sindi Wopum Yesungit gal-pakaŋda tımbı meŋji bepsilok mandanjı tangonembi kimit-klenekaliŋ. Nekta, sindi windiŋ taŋ wali dindim sinik tilak. ² Biŋgan ɻak, Kunum Yambatti e-dikŋe manda ɻın kimit-nimguk wali nain dama sinik endi e-dikŋe manda nolok plon e-kwambıŋda manda no yousimbi, meŋ beptok kandaŋ ɻındıŋ enguk, “Dik meŋga bepgala nandum lolon tımbımbi, wolok tuopgan ti-semkaŋ. ³ Tıkap dik windiŋ timbekanđa, kwelan nain ombapgan ku-

kindem-dambi ku-ta-ŋaukaŋ.”⁴ Timbi meŋ bep sindok ep tindinji ba mandanjı kwambıŋ wali gwaŋwa bisatsılok gınanji youlimbi, komba dilak wındıŋ nim pa ti-semnekaliŋ. Tambo sindi ep towim yanangipi, telak Wopum dok dainan tuop tıłak wolok plon ep ti-dindim-embı, enidaut ti-semnekaliŋ.

⁵ Kena gwaŋwa silanın sindi gınanji dindimli Wopumji Kristo kimit-klembi ka-ŋingi ti-ŋimimbi, endok dainan pipipipiła misiaŋ, wındıŋgangot molomjı kwelan kuaj enda ti-semnekaliŋ. ⁶ Win endok dautsınangot ba endi sambı-nandum kindem-daneliŋdokgot wındıŋ nim tinekaliŋ. Tambo sindi Kristolok kenan gwaŋwa silanın wandin gınanji gitikti Kunum Yambattok nandi-galkıŋın kimit-kleaŋ, wındıŋgangot molomjıla ti-sembi, ⁷ nandi-galkıŋatgan kenanji ti-semnekaliŋ, win sindi kenanji win Wopum Yesu enla ti-ŋimineliŋ wandin, ama silanın nola nim. ⁸ Timbi nim nandi-kamalanekaliŋ win nındı kena gwaŋwa silanın ba nındı kusamaktan wandin, nındı gitik nepek kindem win ba win tineŋ gitik wolok tuan kindem win Wopumdi ombi-nimekak.

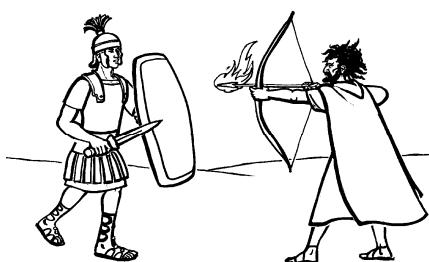
⁹ Timbi molomjı sindi wındıŋgangot kena gwaŋwanji silanın enda ti-kindekindem ti-semnekaliŋ, timbi eni-misimisi nombo nim ti-semnekaliŋ. Nim kaŋbi, sindi sıni wakıt endok Molomjı noŋgan Wopum Yesu endi kunum gınaj kulak, timbi endi amatam gitikta tuop noŋgan pa ti-semlak win nandi-kamalaneliŋ.

Satandok ti-kuyuk ba julunjt win mik ti-ŋimineliŋdok ti-pangittam kulok

¹⁰ Sindi nitek kuneliŋdok manda yout-samit win ewa teleuktok nak ɻındıŋ sanlet: sindi Wopumgıt gal-pakaŋda timbi enlok gembın wopum wali sep timbi gembila-ta-kuuktok nandi-tele-ŋiminekaliŋ. ¹¹ Timbi sindi Kolan Molomdok ti-kuyuk ba julunjt win gumaj gıŋgınembi, pipipipi nimnat it-kwambıŋ-daneliŋdok Kunum Yambatti miktok nepenepek ba dasindasi samlak win gitik epbi dasinekaliŋ. ¹² Nekta, nandi-kiliktiniat nındı gembı kopi, mik-tawa tamıŋ win ama piŋgipsiat ba wekatsiat engita nim. Tambo win asi ba yal kolan wakıt ka-wili-dikŋe ba gembı molom kwet kilime patak ɻandıŋ ba boŋgiŋ silanın plon kumbi, kolan kusei

kusei gitik win ka-wili-dikjeaj enda wakan mik ti-semamiñ. ¹³ Kusei wala timbi nain kolan inda-samlak tuop sindi kanjikti mik ti-saman win giñginengan mik tambon ti-semi, pipipiñ nimnat mik teletelennan gama it-gilim-dambi itneliñdok Kunum Yambatti miktok dasindasi ba nepenepek samlak win gitik epbi dasinekaliñ.

¹⁴ Ale, sindi mik ginañ it-gilim-dam itneliñdok njindiñ ti-pangipañgile tinekaliñ: amali samasamakgan kuuktok biñgwilapti dasindasin ombap tem-gilim-dalak wandin nomik sindi nain tuop manda biañgan sinik win tike-gilim-da tinekaliñ, timbi dindim kuñgu win miktok souloñ masimasip kwambinj wandin sep kamaiuktok dasinekaliñ, ¹⁵ timbi ti-paŋgittam patneliñdok giñgit manda kindemdi busuk kuñgu samlak win kesisi gwilap wandin dasinekaliñ. ¹⁶ Timbi wingot nim. Sindok nandi-kiliktinji

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

sindi kusa bundi kwambinj wandin nanandinji kamaineliñdok tikembi jipnekaliñ, timbi Kunum Yambattok mandan youyoulin patak win Dindim Wondi kakit ombap samlak wandin tike-kwambinj-dambi, wali kanjikta mik ti-semnekaliñ.

¹⁸ Windij tinjipi, Dindim Wondi sanangitak wolok tuopgan sindi nain tuop nimolo ba e-nandi kusei kusei plon Kunum Yambatta nimolo ti-ñjiminekaliñ. Timbi windij tineliñdok sindi ka-kiliñ-embi giñginembi, Kunum Yambattok giñgitjii gitik enda nimolo ti-sem-ta-kunekaliñ.

¹⁹ Timbi sindi naka bo nimolo ti-namnekaliñ, win nak kwapme salau manda euttok kusei kimitet wolonda Kunum Yambatti nak nek eelok win nanbi nandimbi, giñgit manda kindem wolok kusei damajan patsemin pakuk win samakgan ewa inda-dakleukak, ²⁰ win endi nak manda win eelok nanbi teleumbi, engutta timbi it kwambinj ginañ napilim patetti manda win nitek eelok wolok tuop samakgan ewa.

win miktok masimasip wandin tike-kwambinj-danekealiñ, nekta, wali sep timbi paŋgittaumbi, sindi Kolan Molomdok basam kombamambennat win wili kimneliñdok tuop. ¹⁷ Timbi Kunum Yambatti ikan sapma tikenjuk nanandi win

17 Timbi Kunum Yambatti ikan sapma tikenjuk nanandi win

Eu-teletele manda

²¹ Ale, nak nitek kulet ba kena nek tīlet wîn sindī bo nandinelīndok nindok notnī kîndem nandî-kiliktinat koi Tikikus en Wopumdok kenan tīke-kwambîj-dalak endimek kasat gitîk tī-samekak. ²² Wîn notnai nîndī nitek kuamīj wîn sindī nandinelīndok, timbi endī sindok gînāj nanandînjī ep timbi gembilauktok, kusei wala sînik timbi nak en nī-mulambi, sîndōj bim sambekak.

²³ Kunum Bep git Wopum Yesu Kristo endī nandî-kiliktinjîatta busuk bisikjat git gînāj sîloj wakit nandî-kiliktî emumbi pat-semun. ²⁴ Timbi gînanjilī Wopumnī Yesu Kristo papat kwambîngan kasileāj enda Kunum Yambatti gînāj kîndem tī-semun.

Pauloli kikesikmin Kolosi it kwelan kuanj enda manda yout-semguk

E-dakle manda

Kolosi win it kwet wopum no Asia provins ginaq patak. Pauloli giñgit nandinquk win Kolosi wandiq ama diwindi e-daut manda julungan ejipi, Kristolok kusal pama walalannat wolok kandan amatam ep timbi kamalañgiliq, wala timbi endi Kolosi nasi nandi-kiliktinjiat enda eni-kiliktii ti-sembi, eni-daut ti-sembi, e-daut manda julungan win wili piumbi, Kunum Yambattok Niñaq Yesu Kristoli kikesikmindok kumbamijj kulak endok kusal win timbi inda-dakleuktok manda qin yout-semguk.

Yout-kundit qin kusei kimilektok Pauloli Kolosi nasila we manda youpi (1:1-2), enda timbi Kunum Yambatta simba kindemda manda nimbi (1:3-8), endi Wopumdoq giñgitjiilok kunju tuop tilak wandin plon kuneliñdok nimolo tinguk (1:9-12).

Wolok siñgi kandan Pauloli Wopumdoq giñgitjiili Kunum Yambattok dainan nitek kulok (1:13-3:17), timbi endi nosiñgita nitek kulok (3:18-4:6) wala yout-semguk. Win qindiq: Kunum Yambatti nindi Kristolok kapmainan kuneñdok niñipi, nip timbi endok sambalii indangimijj (1:13-23), wala timbi kikesikmindi Kristo nandi-sinikta-qimineliñdok Pauloli gembii kopi (1:24-2:5), Kristonqit gal-pakanqdi wolok tuopgan kuneliñdok eni-kiliktii tinguk (2:6-3:17), win endi telak no nim kimit-klelok (2:8-23), tambo endok ginaq nanandinjili kunumdoq nepek wolok pat-semumbi, wolok tuopgan kuneliñdok (3:1-17).

Wolok siñgi kandan Wopumdoq giñgitjiili nosiñgít yakayakan nitek kunjulok wolok kandan Pauloli eu-dikje manda enguk (3:18-4:1), timbi endi Kristolok giñgit manda kindem win eneliñdok bañak inda-semlak wala nimolo tilok (4:2-6) windiq enguk.

Siñgi sinik Pauloli enlok plon kasat timbi, noliñlok manji tikembi, Kolosi nasila we manda enbi, yout-kundit qin timbi telenguk (4:7-18).

We manda

1

¹ Nak Paulo Kunum Yambattok nandi-sambal kimit-klembi, Kristo

Yesulok en-mumulin kena tieltti notni nandi-kiliktinat Timoti engit

² manda qin youpi, Kunum Yambattok giñgitji git nindok notnii nandi-

kılıktınjiat sındi Kolosi it kwelan kumbi, manda biañgan sinik wín tike-kwambinj-dambi, Kristoñgit gal-pakañ sinda kimit-samlet.

Kunum Yambat nindok Bepnilí ginaj kíndem ti-sambi, busuk bisikjat samun.

Kolosi nasıl Wopumdok

gingitjiilok kunge tuop tilak wandin plon kunelijdok Pauloli

Timotingit yakan nimolo ti-semgimik

³⁻⁶ Giñgit manda kíndemli kwet tuop sapakjembí, amatamdkoñ kungunji ginaj bien pa tímbe indalak, giñgit manda kíndem walí wakan síndok kandañ bo biumbi, sındi manda wín nandimbí, Kunum Yambatti biañgan síloñ tambongan ti-samlak wín nandi-dakleñgiliñ, nain wolonda manda walí síndok kandañ wíndiñgangot kusei kimipi, bien tímbe indaumbi, sapakjene-ta-bílak. Wín sındi manda biañgan tilak, wín giñgit manda kíndem wín nandiniipi, kunum ginaj bisik pat-samlak wolok kasat nandingiliñ. Tímbe sındi bisik wín kasileneliñdok nandi-gembilambi mandi-pakañda tímbe Kristo Yesu nandi-kılıkti ti-nimimbi, Kunum Yambattok giñgitji gitikta ginaj síloñ ti-semaj. Wolok kasattí nittok pawajnet ginaj piñgukta tímbe Timoti nítí Kolosi nasi sında nimolo ti-samamik tuop nindok Wopumni Yesu Kristolok Beu, wín Kunum Yambat, enda símbat kíndemda manda pa niámik. ⁷ Wín nindok notni kíndem sinik koi Epafras en wakan giñgit manda kíndem wín san-daut ti-samguk. Endi ningita yakan Kristolok kenan gwañgwa kumbi, sep tímbe londauktok endok kenan tike-kwambinj-dalak, ⁸ tímbe endi Wonđi síndok ginanjí ginaj ginaj síloñ tímbe inda-samguk wala kasat ti-nimguk.

⁹ Timoti nítí síndok giñgit wín nandiqimikta tímbe nain wolongan kusei kimipi, nimolo ti-sambi, Kunum Yambatta ni-nandi ti-ta-bamik wín endi sındi níték kuneliñdok nandi-samlak wín sındi nandi-teleumbi, enlok Wonjinli sep tímbeimbí, sındi nandi-tom git nandi-daklenat inda-

Illustration by Alice Paschal

nekaliñ. ¹⁰ Wali sep tîmbi paŋgittaumbi, sindi Wopumdoq giŋgiŋtjiilok kuŋgu tuop tilak wandin plon kuaj wolonda endi nepek gitiktok kandaŋ sinda nandum kindem-daukak, tîmbi sindi ep tîndiŋ kindem kusei kusei tinekalij walî bien kindem sinik wandin indaukak, tîmbi sindi Kunum Yambattok kandaŋ nitek nandi-daklean wiŋ nandi-dakle-sinik-tanekealiñ.

¹¹ Tîmbi nitî nimolo tamik wiŋ sindi giŋgiŋnengan miłap bemjîpi nandi-busuk git simbat sasa-lat kuneliŋdok Kunum Yambatti enlok gembîn pama walalannat gitik wali sep tîmbi gembilaum ku-ta-ŋanekaliñ, ¹² tîmbi Kunum Bepta simbat kindemda manda nînekalij. Nekta, endi ikan sep timbimbî, sindi endok giŋgiŋtjiidî wiŋ no engîta yakan nulunulun giŋaŋ bisik kasileneliŋdok tuop taŋ.

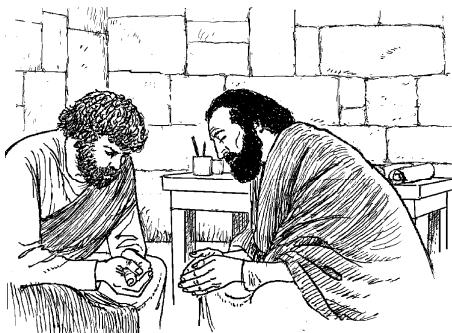

Illustration by Alice Paschal

¹³⁻¹⁴ Wiŋ Bep Yambatti enlok Niŋaŋ walen giŋ sinik endok wekailiň nip tua-klembi, nîndok yomni bi-nimgu, tîmbi nîndi kîlîm molom Satan endok kiinan nanin nipma tîkembi, niŋaŋgip bimbi, Niŋaŋdok ka-wili-dîknejelok kapmainan kuneŋdok nipikuk kuamiñ.

Kunum Yambatti nîndi enlok Niŋaŋdok kapmainan kuneŋdok nîpi, nip tîmbim endok nolii indangimîn

¹⁵ Biŋgan ñak, nîndi Kunum Yambatt dautnili kaneŋdok tuop nim, gan endok Niŋaŋ endimek Beulok walan sisinik, indangan patak. Tîmbi nepek noli gama nim indaindan nain wolonda Niŋaŋdi ikan kungukta tîmbi endi nepek ep tîmbi indaindan wiŋ gitik yapma kle-siniktalak.

¹⁶ Nekta, Kunum Yambatti Niŋaŋlok kenanlı nepenepek gitik kunum giŋaŋ ba kwelan pakaŋ wiŋ ep tîmbi indanguk, wiŋ nepek dautnili kaneŋdok ba nim kaneŋdok tuop, wiŋ ejalo ba woŋ ba yal kusei gembînjiat ka-wili-dîknej kena pa taŋ wiŋ bo ep tîmbi indaumbi, endi Niŋaŋda kot giŋgiŋt mineliŋdok Niŋaŋdok kenanlı ep tîmbi indangiliñ.

¹⁷ Wiŋ nepenepek gitik wali gama nim indangiliŋbi, Niŋaŋdi ikan kunruk,

timbì endì wakan nepek gitik wìn ep kiupi, ep timbi gembila-ta-ŋalak.

¹⁸ Timbi nepek gitigigitktok kandaŋ damandama sinič kuuktok Niŋajdi kímnan nanin dama sisinik mìlakuk, wala timbi endì kíkesíkmìndok kusei sinič, timbi endok kumbamjì kumbi, enlok piŋgiu wandin yambì-wili-dikjelak. ¹⁹ Timbi Niŋajdi Beulok walan sisinik wìn timbi inda-dakleuktok Kunum Yambatti nepek gitiktok kandaŋ en git Niŋaj endok kusaset walì tuop noŋgan tindemiktok eu teleŋguk. ²⁰ Timbi Kunum Yambatti kunum ginaŋ ba kwelan kuaj endì gitik bindambo endok nolii indambi, enlok kapmainan busukjengen kuneliŋdok nandi-sembi, enlok Niŋajlı wìndiŋ timbi indauktok nandum kíndem-daumbi, endok wekai kloŋbat plon yalimíkuk walì busuk kuŋgu wìn timbi inda-semguk.

²¹ Dama sindila ep tindiŋ kolan tiŋipi, Kunum Yambattok nolii ním kuŋgilij, tambo sindi ginaŋ nanandinjili kanjik ti-ŋimaŋgilij, ²² gan Kunum Yambatti wandingan embi, enlok Niŋaj ni-mulim, ama indambi kímguk, telak windiŋ plon sep timbimbì, man ŋindiŋgit sindi bindambo endok nolii indangilij. Nekta, endì sindi endok dainan jamilan sisinik indaneliŋdok nandi-samlak, wìn sindok kandaŋ kolan no ním palimbi, ama noli mandali sep youtneliŋdok tuop ním. ²³ Gan windiŋ inda-samektok sindi ŋindiŋ ti-ta-kunekalij: sindi giŋgit manda kíndem nandi-kwambij-daj wìn tike-kwambij-dambi ku-kwambij-danekalij, timbi manda walì nitek elak wìn inda-samektok nandi-gembilambi mandi-pat tan wìn kusei no ba nola timbi ním binekalij. Giŋgit manda kíndem wìn wakan kwt tuop amatam gitikta e-sakta tindiŋ, timbi nak Pauloli manda wolok kenan gwangwa indangutti kulet.

Pauloli kíkesíkmìndi Kristo nandi-sinikta-ŋimineliŋdok gembì kokuk

²⁴ Nak bien kíndem timba inda-samektok piŋgi p gawat tilet walì nak nep timbimbì, man ɲin simbat sasat tilet. Wìn kíkesíkmìn endì Kristolok piŋgiu wandin, timbi Kristoli nak ep timba plaptauktok mìlap nítein gamaj nokok piŋgipnali bembettok nandi-namguk wìn wakan nak timba teletak. ²⁵ Kunum Yambatti nak amatam Judalok sambat ním sindi sep timba plaptauktok nandi-nambi nanbi teleumbi, nak endok mandan wìn sanba dakle-teleuktok kíkesíkmìndok kenan gwaŋgwà indangutti kulet.

²⁶ Giñgit manda kïndem walı Kunum Yambattok nandi-sambal wala elak. Endi nandi-sambat win ama sambat damangan kungiliŋ gitik enda kimit-sembe-semguk, gan kombitmek wiñ enlok giñgitjiila tïmbi inda-dakle-semguk. ²⁷ Win giñgitjii enda wakan Kunum Yambatti nandi-sambat pat-sembin wiñ en-siwilektok nandum teleumbi, njindij tïmbi inda-dakle-semguk: endi Judalok sambat nim enda bisik tokjetokjen emekak, wiñ Kristo en wakan enlok giñgitjii sinik sindok ginanji giñaj kulak, wala tïmbi sindi bo engitã yakan nulunulun giñaj kuneliñdok gumaj nandi-gembilambi mandi-pakaj.

²⁸ Wïndiñda tïmbi Kristoñgit gal-pakaj endi gitik bendim nandi-tom-teleañ wandin walı Kunum Yambattok dainan indaneliñdok nandi-semañj, wala tïmbi nin-mumulin nindi Kristolok kusal wiñ amatam tuop ensapakjeñipi, nongan noñganda molo manda enbi, nandi-tomnat eni-daut ti-semamiñ. ²⁹ Kusei wala tïmbi nak bo kena gïm pa tïlet, wiñ Kristoli wopumgan nep tïmbi gembilalakta tïmbi endi naka gembï namlak walı wakan nak gembï kopi, kenan pa tïlet.

2 ¹ Win nak sindi njindij nandi-dakleneliñdok nandi-samlet: nak siní git Laodisia nasi wakit amatam diwin no timana daut nim kangiliŋ gitik sinda tïmbi gembï wopumgan sinik kot-ta-ñalet. ² Nekta, sindok giñaj nanandinjili gembilauktok nak sindi gitik giñaj silon tambo tambon tiñipi, giñaj noñgan tiñeliñdok nandi-samlet, tïmbi sindi Kunum Yambattok mandan wiñ tokjetokjengan nandi-dakle-teleneliñdok, wiñ endok nandi-sambal pat-sembin pakuk wolok bien, wiñ Kristo en wakan nandi-sinikta-ñimineliñdok nandi-samlet. ³ Biangan ñak, Kristo en noñgandî Kunum Yambattok nanandi-tom ba nanandin bisikjat gitik pat-sembin patak wolok molom kusei sinik. ⁴ Nak wïndij sanlet wiñ kusei njindirja: nim kañbi, ama noli e-galgalk mandanlı sep tïmbi kamalaumbi, sindi endok nanandin julungan wiñ nandi-dasineliñ. ⁵ Win nak piñgipnalı singita nim patet, ganmek nokok giñaj nanandinâl sindok kandañ patak. Tiñipi, sindi kiupi, sambat noñgan ikan, tïmbi Kristo kwambingan nandi-kilikti ti-ñimañ giñgit wala nak simba sasat tïlet.

Sındı Kristongit gal-pakanđa tımbi telak no nım kimit-klenekaliŋ

⁶ Sındı Kristo Yesuli sinilok Wopumji kuuktok kasilengiliñda, wolok tuopgan engita gal-papi kimit-kle-ta-kunekaliŋ. ⁷ Wın Kristolok plon sandaut ti-samsamin wolok tuopgan sındı komba kakai sakjen wandin nomik en tike-kwambij-dambi, bendim wopumda-ta-kunekaliŋ, tımbi endok plon e-daut manda bianjan nandıñgilin wın nandi-kwambij-dambi nandi-gembila-ta-kunekaliŋ, tımbi Kunum Yambatta simbat kindemda manda tokjetokjengan ni-ta-kunekaliŋ.

⁸ Tımbi ka-kiliŋ-ewit! Nım kaŋbi, nimbek noli amalok nanandinji bien nimnat ba julunıt win san-daut ti-sambi, sep tımbi kamalaumbi, endok nanandinji wın nandi-dasimbi, kimit-klembi kuneliŋ. Nanandi wandin walı Kristoloŋnan nanin nım. Tambo nanandi walı ama damasiłoŋnan nanin, ba yal kusei kusei nepek kwelan ba kunum plon pakan win ka-wili-diknejan endoŋnan nanin.

Sındı wındıŋ sep tımbi kamalaneliŋdok ama no nim nandi-tele-semne-aliŋ, ⁹ nekta, nepek gitiktok kandaŋ Kunum Yambatti Kristolok piŋgiū gınaŋ papat kwambijęn kulak. ¹⁰ Kristo en wakan nepek gembinjat ba ka-wili-dikje ama gitik endok kumbamji, tımbi sındı engita gal-pakanđa tımbi engita kuŋgu wolok kandaŋ nepek nola nım lonjan. ¹¹ Wın sındı engita gal-pakanđa tımbi Kristoli Kunum Yambattok giŋgiŋilok jimba kundit wın sindok plon tiŋguk. Jimba kundit walı ama piŋgiulok plon kitti dombi gul tındın wandin nım, tambo Kristoli sindok gınaŋji damanin wın sapma tikembı, kle kot-samguk. ¹² Tımbi sındı yatnaŋ tuk ingiliŋ woldonda ɻındıŋ indaŋguk: Kunum Yambatti Kristongit sep kindit taplıŋguk wandin, tımbi wıngot nım, sındı endok gembinli Kristo kımnan nanin tımbi mılakuk wın nandi-kwambij-dangiŋiñda tımbi endi Kristongit sep tımbi mılakuk wandin.

¹³ Wın dama sındı gınaŋji damanin wın kimit-klembi, mawiwit ti-ta-kuŋgiliñda tımbi Kunum Yambattok dainan ama sembisembin wandin kımlok giŋgiŋiñ, ganmek endi nindok mawiwitni gitik wın siloŋ tambon nimnat bi-nım-telembi, Kristongit sep tımbi kaiktaŋgiliŋ. ¹⁴ Wın nindok mawiwitni yout-sambat tındın yout-sambat walı nindok yomni tımbi inda-dakleumbi, tambon ombi-tikenenđok enguk, gan Kunum

Yambatti yout-sambat wîn liliwanenjuk, wîn tîke ñambi, kloñbat plon wikuk wandin.¹⁵ Tîmbi endî nepek gembinjât ba ka-wili-dikjé ama kolan gitik endok gembinji wîn apma tîke-sem-teleumbi, Kristoli kloñbat plon biangan yapma kle-siniktañguk wîn tîmbi inda-dakleumbi, enda indañgan siñgi mayek emguk.

¹⁶ Ale, tîkap ama noli Juda amatamduk Sabat pat-nandi nain ba yakip komblin ba gwilat nain diwîn nolok telaksi kusei kusei gitik wolok kandañ ba nanañ tuktuk e-dikjé manda kimit-klekle wolok kandañ sindi yom plon sapitnelijndok nandanđa, sindi endok mandanji wîn nandi-kim-kimnenekaliñ. ¹⁷ Nekta, telak ba e-dikjé manda wandin walî nepek indauktok een wolok walawalangot tiñgilinj, gan wolok bien sisinik wîn Kristoli bisik samguk wîn wakan. ¹⁸ Tîmbi tîkap ama noli siñginji tike-pimbi, kayombanengan kuaj tîmbi ejalola en-wowoj tañ wala sîmbat sasat tiñipi, Kolosi nasi sindi en nomik windij nîm pa tanđa tîmbi sindi “Kunum Yambatti tuanjî kindem nîm ombi-samekak” windij sanađa, sindi endok mandanji nandi-kimkimnenekaliñ. Nekta, endî doundei kañgiliñdok julungan eañ wolok plon manda kîlikgan pa eañ, tîmbi nanandi endok ginanjî damaninnan nanin inda-semlak nanandi wala sînik tîmbi jongo siñginji pa tîke-loañ. ¹⁹ Tîmbi wingot nîm. Endî nîsilok kumbamjî Kristo en nombo nîm tîke-kwambij-daj. Wîn kumbamlî piñgiulok bendimbendin wîn ka-wili-dikjembî kasopmeumbi, piñgip pan dipdipti kiupi, nongan tañ, windijgangot Kristoli enlok piñgiu ki-kesikmin wîn ep tîmbimbi, endî Kunum Yambattok nandi-samballok tuop bendim wopum-daj.

²⁰⁻²¹ Sindî Kristoñgit yousimbi, engîta kimgilinj wandin, wala tîmbi sindi yal kusei kuseili nepek kwelan ba kunum plon pakañ wîn ka-wili-dikjearaj endok kapmainan nombo nîm kuaj. Windijda tîmbi sindi kusei nekta gamañ kwelalok giñgit wandin kuaj, wîn tîkap ama noli nepek no ba nolok kandañ “wîn nîm tîke-kawiñ!” ba “wîn nîm tîke-paleñ!” ba “wîn nîm na-kawiñ!” windij san-daut ti-samanđa, sindi e-dikjé manda wîn kusei nekta gamañ kimit-kleañ? ²² Biangan ñak, endî nepek e-yout tañ wolok plon nîndi kenan emamiñda, walî gitik pait-telenekaliñ! Tîmbi edaut manda ba e-dikjé manda wandin wîn ama silanindingot eu indañgi-

liŋ, wala t̄imbi sindi wiň nim k̄imit-klenekaliŋ. ²³ T̄imbi ḥındiŋ bo: manda wandin wali amatamdi telak milap plon Kunum Yambat k̄imit-klembi, siŋginji tike-pimbi, piŋgipsila miłap mineliŋdok eni-giŋgineaj. T̄imbi biangan ḥak, manda wali Kunum Yambat k̄imit-kleklelok telak nandi-tomnat wolok walān tilak, ganmek nindi ginaŋni damanindok galk wiň wiťna piuktok kandaŋ e-daut manda ba e-dikje manda wandin wali nić-mum plaptaneliŋdok tuop nim, wala t̄imbi wali tlal, kena nimnat.

Kunum dok giŋgiŋjilok kuŋgu tuop tilak wandin plon kune kaliŋ

3

¹ Kunum Yambatti sindi Kristoŋgit sep t̄imbi kaiktaŋgilijda t̄imbi sindi nepek gwat kunum ginaŋ pakaj wiň kasileneliŋdok gemb̄i kot-nekaliŋ. Wiň wandiŋ wakan Kristoli Beulok kii dindim kandaŋ pipapi, ka-wili-dikje kenan pa tilak,

² wala t̄imbi sindok ginaŋ na-nandinjili kwelandok nepek wolok kinjan nepek gwat patak walaŋgot pat-sam-ta-ŋawin.

³ Nekta, ama sembisembin wandin nomik sindok kungunjı damanin wali ip telenjuk, t̄imbi man ḥin sindok kungunjı sisinik walı Kristoŋgit Kunum Yambattok kandaŋ pat-sembin patak.

⁴ T̄imbi nindok kuŋguni sisinik wolok kusei Kristo en wiňanin undane pi tombi inda-dakleumek, sindi bo engiňa nulunulunnat inda-daklenekaliŋ.

⁵ Wińdiŋda t̄imbi sindok ginaŋji damanindok galk kolan gitik wiň t̄imbi k̄imnekaliŋ, wiň sindi wapatam kungulok telak dindim wiň k̄imit-klembi, kundit no ba nolok plon telak jongo nim kune kaliŋ, ba ep t̄indiŋ diwın no mayekŋat, gayaŋgayajen wandin wiň nim tinekaliŋ, ba ep t̄indiŋ wandin ba ep t̄indiŋ kolan diwın no t̄ineliŋdok nim nandi-galktanekaliŋ, ba kwelandok nepenepekta ti-kimbikimbije t̄imbi, wiň yambatsi wakan wandin nim ep k̄imit-klenekaliŋ. ⁶ Wiň ep t̄indiŋ wandin wala sinik t̄imbi Kunum Yambatti mawiwit taŋda gimbit ti-sembi, kolanjılık tuan ombi-

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

semekak.⁷ T̄imbi sindi bo dama ginanjī damanindok galk kolan w̄in kimit-klenipi, ep t̄indiŋ wandin win ip ti-ta-kun̄giliŋ.

⁸⁻⁹ Gan man ḥjindingit sindi kundit ḥjandin git̄ingitik win bi-telewit: sindi gimbit ba gimbit ti-piŋpijenat ba nandi-kunjit nombo nim t̄inekalij, ba sindok bongipsinan manda winjit ba manda mayeknjat ba manda julungan nombo nim enekalij. Nekta, sindi kusasī damanin wakit wolok ep t̄indiŋ-jī w̄in ikan ep kle-kopi,¹⁰ wolok kinjan ginanjī komblin t̄ike dasiŋgilij. Win sindi en nandi-sinikta-ŋiminelijdok Kunum Yambatti sindok kusasī komblin win timbi inda-samguk, timbi w̄in timbi kaiktaumbi, endok walā nomik inda-ta-ŋalak.¹¹ Kun̄gu komblin wolok ginaq amali Juda ama ba sambat no nasi, ba endok piŋgiu plon Juda amalok dombī gul t̄indin ba nim t̄indin, ba kwet nolinin nanandi nimnat no, ba ama moyelambi, kli ginaq kulak wandin, ba kena gwangwa siłanin no ba ku-samaktan wandin, wal̄i git̄ik bienjī nimnat. Win Kristo en noŋgandi lolon si-nik, biennat, timbi endi giŋgitnjī git̄ik endok ginanjī ginaq kulak.

¹² Kunum Yambatti sep kasile-telembi, ginaq siłon ti-samumbi, sindi endok giŋgitjiŋgot kuaq, wala timbi sindi kundit ḥjandin w̄in nandi-dasimbi kimit-klenekalij: sindi ginaq busuk git ginaq kindem tambo tambon t̄inekalij, sindi kayombinengan ba busukjengan kunekalij, timbi mamasa t̄inekalij.¹³ Sindи nandi-busuk plon tambo ka t̄inekalij, timbi tikap sindojnan nanin nolī nol nolok kandaq balep nanandi palimilakta, endi balep nanandi win kak biwin. Win Wopumdi sindok yomjī siłon wandin tambon nimnat bi-samguk, w̄indiŋgangot sindi bo nosiilok yomjī siłon wandin tambon nimnat bi-semnekalij.¹⁴ Timbi sindi kundit wandin w̄in nandi-dasimbi kimit-klenipi, kundit no wal̄i ep t̄indiŋ diw̄in no git̄ik yapma klelak win bo t̄inekalij, w̄in ginaq siłon tambo tambon t̄inekalij. Nekta, wal̄i wakan sep kiulimbi, sindi git̄ikti noŋgan pat-teleanj.

¹⁵ Timbi Kunum Yambatti kikesikmin sindi piŋcip noŋgan timbi, boŋgīpsinan busukjengan kuneliŋdok san-tiaŋeŋguk, wala timbi sindi Kristolī busuk kun̄gu samlak wal̄i sindok ginaq nanandinjī ka-wili-dikjeuktok nandi-tele-ŋiminekalij. Timbi sindi yousiyousiŋgan Kunum Yambatta simba kindem nandi-ŋiminekalij,¹⁶ timbi Kristolok giŋgit manda kindem win nandi-dasimbi, wal̄i ginaq nanandinjī timbi tokne-ta-

ŋauktok nandi-tele-ŋiminekalıŋ. Tımbi sindi nandi-tomnat tambo daulim tımbi, molo manda enekalıŋ, tımbi Kunum Yambatta sımba kindem nandi-ŋiminiŋi, kap Juda amatamdi pa tiaŋ git ni-ta-lo kap wakit Dindim Woŋdi kap samlak win gınanji gitiki tinekalıŋ.

¹⁷ Tımbi nindok ama bongipni Wopum Yesulok koi plon sindi Kunum Yambat nindok Bepniла sımba kindemda manda niŋi, windiŋ ba windiŋ eaŋ ba taŋ wı̄n gitik telak Wopum Yesulok giŋgiŋtiilok tuop tı̄lak wolok plon tinekalıŋ.

Notniingita yakayakan nitek kulok

¹⁸ Tam wapasiat, sindi Wopum Yesuli giŋgiŋtiili nitek kuneliŋdok nandi-semjak wolok tuopgan wapasilok kapmainan ku-ta-ŋanekalıŋ. ¹⁹ Tımbi ama tamjiat, sindi tamjiila gınanji siloŋ ti-sem-ta-kunekalıŋ, tımbi nandi-kola ba gimbit nim ti-semnekalıŋ.

²⁰ Tımbi wembe gwaŋwa sindi nepek gitiktok kandaŋ menjı bepsiłok mandanji kimit-kle-ta-ŋanekalıŋ. Nekta, Wopumdi wala nandum kindem-dalak. ²¹ Tımbi nim kaŋbi, gwangwanji bisatti nandi-miaptaneliŋ, wala tımbi menj bep sindok ep tı̄ndinji kusei kusei walı endok gınanji nim ep tımbi kolaukak.

²² Tımbi kena gwangwa silanin, sindi nepek gitiktok kandaŋ sindok molomji kwelan ɻandiŋ kuaŋ endok mandanji wı̄n kimit-kle-ta-kunekalıŋ. Wı̄n sindi nain tuop windiŋ tinekalıŋ, tımbi endok dautsınangot nim, ba endi sında nandum kindem-daneliŋdokgot nim. Tambo Wopumdi sindok ep tı̄ndinji ka-danbekak wala misaŋda tımbi sindok gınanji dindimli nain tuop molomjılıok mandanji wı̄n kimit-kle-ta-kunekalıŋ.

²³ Wı̄n sindi kena wı̄n ba wı̄n taŋ wı̄n gınanji gitiki kasilem ti-ta-ŋanekalıŋ, wı̄n sindi kwet amalok kınjan Wopumda kena ti-ŋimineliŋ wandin. ²⁴ Bianjan ɻak, sindi molomji sisinik Wopum Kristo enda kena ti-ŋimaŋ, tımbi endi wakan sindok tuanjı dindim, wı̄n bisık ti-wili-dikŋe-samguk wı̄n ombi-samektok ip nandi-teleaŋ. ²⁵ Tımbi ti-kelakelame pa taŋ endi bo ti-kelakelamenjiłok tuan wı̄n ombi-tīkenekalıŋ. Nekta, Kunum Yambatti amatam gitik manda plon tuop noŋgan yambi-danbi, tuanjı dindimgan ombi-semekak.

4 ¹ Tîmbi kena gwangwa sîlanin endok molomjî sindi bo Molomjî kunum gînañ pat-samlak wîndij ka-nandi-teleañ, wala tîmbi sînilok kena wembe gwangwanjii sîlanin wîn telak dindim plon yambi-diknej ti-sem-ta-ñanekaliñ.

Nîndi Kristolok giñgit manda kindem wîn eneñdok banjak inda-nimektok nimolo tiłok

² Sindî giñginengan Kunum Yambatta nimolo ti-ñimi-ta-kunekaliñ, tîmbi simba kindemda manda ni-ta-kumbi, nimolo kenala nim jîklotane-kaliñ. ³ Tîmbi sindî nimolo tañ wolonda nînda bo nimolo ti-nim-ta-kunekaliñ, wîn nîndi Kristolok plon giñgit manda damanjan pat-sebin pakuk wîn e-sapakñenendok Kunum Yambattî telak dili-tom-nimekak, tîmbi nak manda wîn e-saktañgutta timbi it kwambij gînañ patetti ⁴ manda wîn nîtek eelok wolok tuopgan wîn ewa inda-dakleukak.

⁵ Tîmbi sindila banjak inda-samlak tuop amatam Kristolok giñgit nim engîta ama nandi-tomjiat wandin ku-ta-ñanekaliñ, ⁶ wîn nain tuop engîta manda kongom ba galkjat wîn en-ta-ñanekaliñ. Wîndij tiñipi, sindî ama no ba nola telak nîtek plon manda tambon enîneliñdok wîn nandi-daklekaliñ.

Eu-teletele manda

⁷ Ale, nokok plon nek inda-namguk wîn gitik Tikikuslimek kasat ti-samekak. Endî nîndok notni kindem nandi-kiliktinat no, tîmbi nakita yakan Wopum Yesulok kenan gwangwa kumbi, ti-plaplape kenan wîn tike-kwambijdam ti-ta-ñalak. ⁸ Nak en ni-mulambi, yout-kundit ñin tikembi, sindoj bîukak wîn kusei ñîndinjda sînik: endî nîndok kasat wîn ti-samumbi nandinekaliñ, tîmbi sindok gînañ nanandinjî bo tîmbi gembilaukak. ⁹ Tîmbi Onesimusli engîta bîukak. Onesimus endila nîndok notni kindem nandi-kiliktinat Yesu tike-kwambij-dalak wandin,

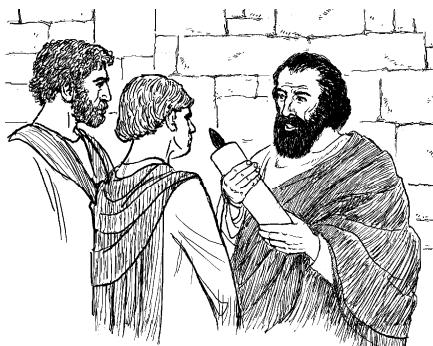

Illustration by Alice Paschal.

tımbi endi Kolosi nasi sindoñnan nanin no. Ama tiptet endi nepek ɻandıñj indanguk win gitik sında kasat ti-samdeksamik.

¹⁰ Aristakus nakita it kwambij gınañ pakamik wakit Banabaslok namen Mareko endi sında we-samamik. Timbi nak Marekolok kandañ ikan sandıkne tingut, wala timbi tıkap endi sindoñ biukta, en not ti-ɻiminekalıñ.

¹¹ Timbi ama no koi Yesu, koi no Jastus kitikitin, endi bo we-samlak. Ama nakit kena tıñipi, amatamda Kunum Yambattok ka-wili-dikjenlok kapmainan kuneliñdok pa en-tiajeaj endok bongipsinan ama tiptet git no, win Aristakus, Mareko git Jastus, endıngot Juda ama sinik, timbi endi not busuk timbi, pangembila ti-nam-ta-baŋ.

¹² Timbi sindok nosi no Kristo Yesulok kenan gwangwa kulak koi Epafras endi bo we-samlak. Endi nain tuop sında timbi gembı kopi, nimolo ti-samlak win sindi nandi-kılıktinjilok kandañ bendim nandi-tom-telembi, it-kwambij-danekaliñ, timbi Kunum Yambatti sindi nitek tıneliñdok nandi-samlak win gitik sindi nandi-daklembi, nandi-kwambij-da-teleaŋ wala nimolo pa tilak. ¹³ Biñgan ɻak, Epafraslı Kolosi nasi sini git Laodisia nasi wakit Hierapolis nasi sında kena gım wopum ti-samlak win nak gembı ilimilet.

¹⁴ Nindok notni kindem Luka gwasap kenan pa tilak en wakit Demas endi we-samamik.

¹⁵ Sindı nindok notnii nandi-kılıktinjat Laodisia it kwelan kuaŋ git Nimfa en wakit kikesikmin endok ilnan kimin pa taŋ enda nokok we mandana eninekalıñ. ¹⁶ Sindı yout-kundit ɻın bongipsinan indangan pinat-nekalıñ. Pinat-telemek, Laodisia kikesikmindi bo win indangan pinat-neliñdok wandiŋ kimilim lowin. Timbi nokok yout-kunditna Laodisia kikesikmindi sindoñ biukak win bo sindi indangan pinatnekalıñ.

¹⁷ Timbi sindi Akipusla ɻındıñ ninekalıñ, “Nim kaŋbi, dık nandi-kamalambi, Wopumdi kena kimit-gamumbi kasileŋguŋ win nim timbi teleuk wala ka-kiliŋ-eukan!”

¹⁸ Natna Pauloli yout-kundit amana endok kundit youyout tıkembali, “We-samlet” wiñdiŋ youtet. Nak it kwambij gınañ patet win sindi nim nandi-kamala-namnekalıñ.

Kunum Yambatti gınañ kindem ti-samun.

Pauloli Tatuslok manda youlimiñguk

E-dakle manda

Pauloli Tatusgita ailan Krit wandij yakan kena timbi, winanin pi ñaup timbi, Tatusli wiñgan kena yousim timbektok kañip bim ñaçguk. Njam pakap, yout-kundit ñin Tatuslok youpi kimiliñguk.

Pauloli dama sinik Tatusla we-ñimimbi (1:1-4), endi ñindiñ timbektok youli-miñguk: endi it kwet tuop kikesikmïndok telak damanjî win ep mambî iittok (1:5-9), timbi Krit nasilok nandi-kiliktinji ep ti-dindime ti-semsemlok (1:10-3:11). Win Tatusli e-daut manda kelakelamen ean enda en-kimit-sip ti-semsemlok (1:10-16), timbi Krit nasili e-daut manda dindim sinik wingot nandi-kwambij-dambi, wolok tuopgan kungulok (2:1-10). Nekta, Kunum Yambatti silog tombongan ti-nimbi, kolan ginajnan nanin nípmä tikenjukta timbi nindi dindim kumbi, ep tindiñ kindem tindilok (2:11-3:8c). Siñgi sinik ama e-kela-kelame mandanjili kikesikmin ep tambikaj win Tatusli enombektok Pauloli wîndij nimbi (3:8d-11), yout-kundit teletelennan bindambo ep tindiñ kindem tindilok plon manda youkuk (3:12-15).

E-dakle manda git gwilam manda

1 ¹Kunum Yambatti amatam enlok ep kasileñguk endi telak dindim plon en nandi-kiliktî ti-ñimineliñdok, timbi telak nek walî endok tuop tilak wolok plon en kimit-kleneliñdok nandi-sembi, telak wolok kandañ manda bianjan kasilembi nandi-dakleneliñdok nandi-semlak. Kusei wala timbi endi Paulo nak enlok kenan gwangwa git Yesu Kristolok enmumulin ama kuuttok nep mambum ikut, timbi nak nandi-kiliktî git nandi-daklelok kandañ endok giñgitjii yanañgilambi, ²endi kuñgu kwambij kasileneliñdok gumañ nandi-gembilambi mandi-pakanj. Nekta, kwet nainli gama kusei nim kimikuk wolonda Kunum Yambat manda bianjan ee molom endi giñgitjila kuñgu teletelen nimnat emektok e-kwambij-danguk, ³timbi nain kimikuk walî indañguk wolonda enlok giñgit manda kindem win kenan gwangwajiilok manji plon e-sapak-ñembi, timbi inda-dakleñguk. Win Kunum Yambat nindok Nípmä

Tiketikenni en wakan kena win nokok
kitnanan kimipi, enlok man mandan e-
saktauttok nani-dikje tijguk.

⁴Taitus, dik nakita telak nojgan plon
nandi-kilikti tamikta timbi dik nokok
niyanja sisinik. Timbi nak ijindij we-
gamlet: Kunum Yambat nindok Bepni
git Kristo Yesu nindok Nipma Tike-
tikenni endok ginaq kindem ba busuk
bisikjat wali dikok pakamun.

Illustration by Alice Paschal

Kikesikmindok telak damanjı win nitein ep mambı iittok?

⁵Niti ailan Krit wandij papi, nak winanin pi ijap tijgut wolonda nak
dik kena ijin timbejdok gan-nandijgut, win dik wandij yousim kujiipi,
Krit nasili nandi-kiliktilok telak kimit-kleaj wolok kandaq nepek diwin
ti-dindim-eukanj, timbi nak eu-dikje manda gangut win kimit-klembi, it
kwet tuop kikesikmindok telak damanjı ijandinsi win ep mambı ilekaj:
⁶endi nain tuop dindimgan kuanja timbi ama noli endok plon kit yout
manda eneliqdok tuop nim, win endi tamji nojgangot tike-kwambij-
dambi kuanj, timbi endok wembe gwanqwanjiili nandi-kilikti timbi,
pijndansi ba pijngipsilok galksi kolan kimit-kleaj walan wandin win nim
pa tanj.

⁷Nekta, kikesikmindok telak damanjı endi Kunum Yambattok kinjan
kikesikmin yambi-wili-diknejan, wala timbi endi nain tuop dindimgan
kujgulok, win ama noli endok plon kit yout manda eneliqdok tuop nim.
Nim kanbi, telak damali ama pijndan samasamakgan kulak wandin, ba
endi tuk kwambij asup nana molom ba ama pijpijen wandin, ba platikan
gimbit timbek, ba minem kwilikkwili ep kasileuktok nandi-galk wopum
timbek. ⁸Tambo endi ijindij kujuulok: endi ama yok enda not ti-sembi
yambi-diknejelok, timbi nek ijali kindem sinik wala ginanjili kasilembi
kimit-klembi kulok, timbi kuunjui Kunum Yambatta bi-ijiminingiliñda
timbi endok dainan dindim kujiipi, nisilok ginaq nanandinji win ka-wili-
diknejebi, galksi win nim pa kimit-klelok.

⁹ Tımbı Taitus niți giňgit manda kindem e-daut tiňgimik wın telak damalı tike-kwambıň-dambi kimit-kle-kiliňelok. Endı wındıň tinekalıňda, walı ep tımbı pangittaumbi, endı amatamda manda dindim wın gumanj eni-daut ti-sembe, kimit-kleneliňdok ep tımbı gembilaj, tımbı ama manda wın e-tike-pi tań enda endok nanandıňji moyen sínik wın gumanj tımbı inda-dakle-semań.

E-daut manda kelakelamen eań enda en-kimit-sip ti-semlok

¹⁰ Bińgan ńak, Taitus dık pataj wändiň amá piýdansı asuptı e-daut manda dindim wala e-tike-pi tımbı, manda sılanın pa eań walı amatam julunjt ti-semań. Endońnan nanin asup wın Juda ama kikesikmin giňaj yousiňgiliň endı wakan. ¹¹ Endı amatamdoк minemjı nisılık tiajem ep-semmneliňdok manda nım e-daut ti-semsemlok wın mayektangan eni-daut ti-semań, tımbı telak wındıň plon amatam dıwin wakit nisılık sambatsii engita yakan kuńjan endok nandi-kiliktıňji wın pa tımbı kolalak, wala tımbı dık ama wandinsı endok manjı masipmekan.

¹² Wın Krit ama noli noliilok dautsinan profet amalok walán wandin pa tiliňguk endı bo noliilok plon ńındıň eumbi, youyoulin patak, “Krit nasi endı e-kuyuk molom, gaut moyen sajan kena tındıla kunjittambi, na-kimbıkkimbıňgot pa tań wandin nomık.” ¹³ Ama walı bińgan enguk, kusei wala tımbı dık Krit nasila nandi-kiliktıňjılık kandań manda kwambıň eniňipi, endı e-daut manda julunjt wolok kinjan e-daut manda dindim sínik wın nandi-kwambıň-daneliňdok manda elaj walı ep tımbı dakle-sem ti-ta-kuukań. ¹⁴ Wın endı Juda ama damasilok kasatsı bien nınnat wandin wala pawa kimit-nandi nım tilok, tımbı manda bińgan tilak wın singi wiliman wandin walandı wolok e-díkje mandanji wın nım kimit-klelok. ¹⁵ Nekta, tikap amalok giňaj nanandıňjılı Kunum Yambattok dainan jamilan sínikta, nanaj ba nepek no wandin walı Kunum Yambattok dainan ep tımbı kolaneliňdok tuop nım. Gan tikap amalok giňaj nanandıňji walı ikan kolaumbi, endı Kristo nım nandi-kiliktı ti-ńımańda, endı nepek gitiktı Kunum Yambattok dainan ep tımbı kolaneliň windiň nandań. Bińgan ńak, e-daut julunjuluń endok giňaj nanandıňji walı ikan kolaumbi, endı nek ńali dindim ba kolan sínik wın ka-nandi-daklene-

linđok tuop nim. ¹⁶Win endi mandanjili “Kunum Yambat nandi-ŋimamij” windij pa eaŋ, gaŋgan endok ep tindinji kolan wali en siŋgi pa wiłimaŋ. Nekta, endi manda wiwıt molom, ep tindinji kindem no tine-linđok tuop nim, timbi Kunum Yambatti enda nandum miptomile-semjak.

E-daut manda dindim sinik wolok tuopgan kulok

2

¹Gan Taitus dikta ŋindiŋ timbekaj: dik e-daut manda bianjan ba dindim sinik wali nindi kunju nitein kuneŋdok elak win nandi-kiliktinjattta eni-daut ti-sem-ta-kuukaj. ²Win dik ama biesila ŋindiŋ enbekaj: endi nandi-galksi win ka-wili-diknjelok, timbi nosiilı enda nandum loloj taŋ wolok tuopgan kulok, endok mandanjili ba ep tindinji win ka-wili-diknjelok, timbi e-daut manda dindim sinik win nandi-kwambinj-dalok, gınarji gitikti nosiila gınaj siloŋ ti-semlok, timbi milap inda-semjaknan nandi-kiliktinjili nim pi-piuktok enbekaj.

³Timbi dik tam biesi endi windijgangot kunju Kunum Yambattok giŋgitjiilok tuop tilak windij kunelinđok enbekaj. Win endi e-kola manda nim eelok ba tuk kwambinj asup nana molom windij nim kulok, tambo endi amatam diwin nola nepek nek ɣali kindem sinik tilak win eni-daut ti-semlok. ⁴Telak windij plon tam biesili tam ip wapat tiŋgiliŋ sambat wolok plon pakaj endi ŋindiŋ kunelinđok eni-daut ti-semlok: endi wapatsi wakit wembe gwaŋgwanji enda gınaj siloŋ ti-semlok, ⁵timbi nandi-galksi win ka-wili-diknjembi, Kunum Yambattok dainan jamlan sinik kulok, itsilok kena win ti-kilinelok, timbi wapatsilok kapmainan kulok. Nim kajbi, endi windij nim timbiimbı, ama noli kusei wala timbi Kunum Yambattok mandan e-tike-pi-yalinelij.

⁶Timbi dik ama ip amalok jimba plon pakaj endi windijgangot kunjunji ka-wili-diknjenelinđok eni-kilikti timbekaj. ⁷Timbi dik e-daut git e-kilikti tiŋipi, nepek gitiktok kandaj ditnalok ep tindinja kindem wali amatamdi nitek kunjulok telak win daut sem-ta-kuukaj, timbi eni-daut ti-semlaŋ win gınanga dindimli windij timbi, telak kindem kenaŋgalok tuop tilak win kimit-klembi, ⁸ manda bianjan tilak win ama noli e-tike-pi tinelinđok tuop nim wingot e-ta-kuukaj. Windij timbekajda,

kanjik ti-nimaŋdi nindok kandaŋ manda kolan no eneliŋdok tuop nim, timbi mayektaneliŋ bek.

⁹ Timbi dık kena gwaŋwa silanin endi nepek gitiktok kandaŋ molomjilok kapmainan kuneliŋdok enbekaj, wiň molomjili enda nandum kindem-daneliŋdok endi windiŋ kungulok, timbi e-balep ¹⁰ ba kumbu nim tindiłok. Tambo endi kena gwaŋwa kindem wandin sinik, timbi molomjili yambi-gembila-sinik-taneliŋdok tuop taŋ windiŋ wiň ep tindiŋjili molomjila daut semlok. Endi windiŋ tinekalijda, wali nepek gitiktok kandaŋ timbi inda-daklelak wiň e-daut manda Kunum Yambattı nindok Nipma Tikitikenni endok plon elak manda wali pamanat sinik.

Kunum Yambattı siloŋ tombongan ti-nimlakta timbi dindim kulok

¹¹ Biangan ɻak, Kunum Yambattı nindok kolannilok kinjannan nanin nipma tiketikelok telak yut-nimguk wali endok siloŋ tombongan wiň amatam gitikta timbi inda-dakle-semguk. ¹² Timbi endok siloŋ tombongan wali nindi nitek kunejłok wiň nini-daut ti-nimlak, wiň nindi kuŋgu Kunum Yambattok dainan tuop nim tilak wandin wiň nombo nim tilok, ba kwelandok nepek kusei kusei wala galk wopum nombo nim nandilok. Tambo nindi kwelan kuamiŋ tuop kuŋgu dindim ba nanandi-tomnat Kunum Yambattok dainan tuop tilak wiň kimit-klembi kulok. ¹³⁻¹⁴ Nekta, Yesu Kristo nindok Yambatni wopum ba Nipma Tikitikenni endi nindok e-dikje manda wiwitni gitik walinin nipma tuauktok, timbi niň timbi jamilaumbi, nindi endok giŋgitjii ep tindiŋ kindem tindiła nandi-galk wopum pa taŋ wandin indambi kunejłok enlok kuŋgujiň bi-nimbi kimit-nimguk. Timbi man ɻin nindi endok giŋgitjii wandin ikan indam kuamiŋ, timbi endi nulunulunnat undane pi tombektok nandi-gembilambi, sandap bisikŋat wala mandi-ta-kuamiŋ.

¹⁵ Taitus, dık kikesikmin yambi-wili-dikjelok gembı gitik pakamlak wolok tuop nak manda yout-gamlet wiň kikesikmində eni-daut ti-sembi, endi wiň kimit-kleneliŋdok ep timbi gembilaumbi, kunjittasi wiň ep timbi dindim-eneliŋdok molo manda enbekaj, timbi ama noli dika nandum pimbijen timbimbi, maŋga mandanga makleneliŋdok nim nandi-telesemekan.

Kunum Yambatti kolan ginañ nanin nípma tikenjukta timbi dindim kumbi, ep tindiñ kindem tilok

3

¹ Dik nandi-kiliktinjattı njindiñ kuneliñdok en-kaikta ti-ta-kuukanj: endi ka-wili-dikje kusei kusei gitik endok kapmasinan kumbi, endok manji mandanji kimit-klelok, kena kindem gitik tineliñdok ti-panjittam kulok, ² ama no nim en-kolalok, ba e-tajan nim tilok, tambo endi not busuk tilok, timbi nain tuop kayombinengan kumbi, amatam gitikta ginañ busuk ti-semlok.

³ Biangan ñak, nindi bo damañgan ama nandi-kiliktinji nimnat nomik ama kamakamaesi ba piyndansi wandin kuangimij, timbi kolandi juluj tinimbì, níp timbi kamalaumbi, ninilok piyngipnilok galk ba nandi-kongom kolan kusei kusei wolok kenan gwañgwa silanin wandin kuangimij, timbi kolan ba tambo ka-gimbitti nindok kunguni tokje-nimumbi, amatamdi nimbi-kunjit ti-nimumbi, nindi nininjan tambo ka-kunjitta tiangimij.

⁴ Nindi kungu kolan wandin ginañ kuangimij, ganmek

Kunum Yambat nindok Nipma Tikenjukta endi nandi-nimbi,
ginañ kindem ba ginañ siloñ ti-nimuguk

wolonda ⁵⁻⁶ endi yomniñlok milapnan nanin nípma tikenjuk.

Gan wiñ ninilok ep tindiñni dindimla timbi nim.

Tambo wiñ enlok busuk mamasala timbi nípma tikenjuk,
wiñ Yesu Kristo nindok Nipma Tikenjukta endok kenanla timbi
Dindim Won tambon nimnat tokjetokjengan ninda nimuguk,
timbi Wondi níp timbiñ jamilambi, komblin inda-telembi,
kunju komblin ginañ kuamij.

⁷ Windedjinda timbi endi enlok siloñ tambonganla timbi
ninda “amatam dindim” winedj nini-daklenjukta,
nindi endok gwañgwa bisalii inda-telembi,
engita papat kwambinjan kuneñdok
nandi-gembilambi mandi-pakamij.

⁸ Manda kombit youtet wal biangan tilak, timbi wiñ nandi-kwambinj-dalok tuop, wala timbi nak Kunum Yambat nandi-kilikti ti-ñimañ endok ginañ nanandinjili ep tindiñ kindem tindilok pat-semektok nandimbi, dik nepek wolok kandan gjinginengan eni-daut ti-semenjok nandi-gamlet.

Timbı manda wali kındem sisinik, timbi amatam gitikta bien kındem timbi inda-semlok. ⁹Gan amatamdi kamakaması nomık bep panjiili damasılık kosı sambat plon kasat tiangilin wolok plon e-kle-kot pa taŋ, ba Juda amatam dok e-dikje manda kimit-klelelok kandaŋ e-ka-lamit timbi, e-taŋa-tambit taŋ, manda wandin wali tlal, timbi ama nola bien kındem nim timbi inda-semlok, wala timbi dik manda wandin wala pawa kimit-nandı nim timbekan. ¹⁰Timbi no en manda kelakelamenli kikesik-min ep tambitak endı manda wandin win biuktok dik enda molo manda nain nongan nimbekan. Tikap endı manda win nim biukta, molo manda nombo nimbekan. Gan endı nim nandumbila, siŋgi wilimekan. ¹¹Nekta, dik ip ka-nandı-daklelaŋ win ama wandin wali telak dindim win nombo nim kimit-klelak, timbi endı yom ti-ta-kulak wali timbi inda-daklelak win endı enlok yomla timbi milap plon lolak.

E-teletele manda

¹²Nak Nikopolis it kwelan ŋambi, gwi sasale nainda wandin kuuttok nandıwa telelak, wala timbi nak Atemas ba Tikikus ni-mulam dikoj bi tombimek, dik gembı kopi, nakgit yousundok wandin ɻaukan. ¹³Timbi e-dikje manda nandı-tele ama Senas en wakıt Apolos endıla dik pataŋnan win bim ɻandemiktok ti-paŋgittam patekamik, wolonda endı telakkot nepek nola nim lonjindemiktok dik ep timbi paŋgittauṇdok gembı kolekan. ¹⁴Timbi Taitus dikgot nim. Nindok notnii nandı-kılıktınjiat endı bo amatam plapta biaŋgan tipikaŋ win ep timbi londaneliŋdok kudit ɻandin kasilelok: endok ɻınar nanandıñjili ep tindıŋ kindem tıneliŋdok pat-semumbi tinekalıŋ. Nim kanbi, endok kungunjili bien kındem no nim timbi indauk.

¹⁵Amatam nakita pakaŋ gitik endı dika we-gamaŋ. Timbi dik nindok we mandanı win amatam ningiṭa nandı-kılıktı nongan tanrıda timbi ɻınarjili niŋ kasilean enda enbekan.

Kunum Yambatti sindi gitikta ɻınar kindem ti-samun.

